

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Petronel Dobrică).....	8
1.Aspecte generale privind cadrul legal al participării minorităților etnice la viața politică (Cristian Gojinescu, Ana Szabo, Jeanina Micu, Andreea Moldoveanu).....	9
2.Considerații asupra organizațiilor civice rome (Gelu Duminică).....	16
3.Organizații rome cu profil electoral (Cosima Rughiniș).....	21
4.Participare politică și spirit civic...(Radu Baltasiu).....	27
5.Comunitate, elite și participare politică...(Radu Baltasiu).....	33
6.Influența clivajelor, diferențelor intraetnice și diversității asupra atitudinilor politice ale romilor (Marian Preda).....	43
7.Minoritari și majoritari. Frontiere identitare simbolice. “Noi” despre “ceialți”, “ceialți” despre “noi”. Romii și românii...(Gabriel Jderu).....	52
8.Semnificația socială a votului. O privire particulară asupra etniei romilor (Petronel Dobrică).....	62
Concluzii	80
Anexe	84

CUVÂNT ÎNAINTE

Problemele minorității rome au generat, în ultimii 15 ani, o literatură abundentă. În majoritatea cazurilor, analizele științifice s-au concentrat asupra problemelor legate de sărăcie, excluziunea socială și acces la educație școlară.

O problemă mai puțin studiată este aceea a participării politice a romilor. Problema participării romilor la viața politică, în termeni de minoritate etnică, s-a pus, după 1989, în principal în două maniere: fie ca argument utilizat de partidele extremiste în căutare de voturi (cu o varietate de “soluții” pentru problema romilor), fie ca masă electorală generatoare de voturi (pe baza promisiunilor îmbunătățirii situației acestei minorități etnice). Din fericire, cât privește prima variantă (în timp, din ce în ce mai puțin uzitată) și din nefericire, cât privește a doua variantă, cu fiecare nou regim politic problemele minorității rome au încetat să fie percepute cu aceeași acuitate. Măsurile adoptate după 1989 de către diversele partide politice care s-au succedat la putere sunt departe de a fi soluționat problemele cu care se confruntă această minoritate etnică. În același timp, se poate observa cu ușurință faptul că, spre deosebire de maghiari, interesele romilor nu sunt promovate de o clasă politică reprezentativă, care să definească cu claritate și în termeni unitari problemele și posibilele soluții pentru îmbunătățirea situației romilor. Principala formațiune politică a romilor, Partida Romilor Social Democrată (PRSD) nu a reușit să atragă de partea sa un electorat stabil și proporțional numeric cu ponderea minorității rome, în pofida faptului că scopul său declarat a fost acela de a promova participarea politică a romilor.

Este perfect adevărat faptul că ideea acestui studiu s-a născut din “mirarea” că o minoritate etnică atât de numeroasă nu este reprezentată la nivel parlamentar concordant cu ponderea sa, așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul minorității maghiare. Cu toate acestea, scopul acestui studiu nu este nicidecum acela de a analiza performanțele politico-electorale ale organizațiilor politice rome și nici textura de alianțe încheiate cu actorii politici majori. Ceea ce ne-a interesat îndeosebi a fost analiza “materiei prime”, a “locurilor” în care apar germenii care pot genera reprezentativitate politică și parlamentară. De unde și accentul pus pe viața comunitară, pe diferențele majore care compun ceea ce frecvent (și în opinia noastră eronat) este denumit în discursul public și

uneori și în cel științific “etnia romilor”. Organizații civice rome, organizații cu profil electoral, spirit civic și participare politică, clivaje și diversitate intraetnică, comunitate și elite, semnificația socială a votului, sunt câteva dintre temele dominante asupra cărora s-au oprit autorii lucrării de față. Evident că specialiștii în domeniu ar putea adăuga cu ușurință încă multe alte teme; dincolo de limitele lucrării, nutrim speranța că am reușit să schițăm un model de analiză.

Se cuvine să aduc mulțumirile noastre Fundației pentru o Societate Deschisă pentru generozitatea cu care ne-a pus la dispoziție fondurile necesare realizării acestui studiu.

Dr.Petronel Dobrică

București, 2005

Capitolul 1

ASPECTE GENERALE PRIVIND CADRUL LEGAL AL PARTICIPĂRII MINORITĂȚILOR ETNICE LA VIAȚA POLITICĂ

Participarea la viața politică a țării este un drept garantat de Constituția României¹ oricărui cetățean, inclusiv cetățenilor care aparțin minorităților naționale.

Dreptul de a vota (art.36) este garantat cetățenilor români care au împlinit vârsta de 18 ani, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială.

De asemenea, și dreptul de a fi ales (art.37) este garantat de Constituție oricărui cetățean român, în următoarele condiții:

- să aibă drept de vot;
- să nu îi fie interzisă asocierea în partide politice²;
- să aibă vârsta de cel puțin 23 de ani pentru a fi ales în Camera Deputaților, vârsta de cel puțin 33 de ani pentru a ales în Senat și vârsta de cel puțin 35 de ani pentru a fi ales în funcția de Președinte al României.

În ceea ce privește dreptul specific al *minorităților naționale* de a participa la viața politică a țării, Constituția României garantează organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, *dreptul la câte un loc de deputat*³.

Minoritățile naționale pot fi reprezentate în alegeri de *organizații* care, deși nu au statutul de partid politic, trebuie să se supună în mare măsură aceluiași exigențe de organizare și funcționare. Cu toate acestea, există anumite excepții pe care legea

¹ Constituția din 31 octombrie 2003, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 din 31/10/2003, modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003, republicată de Consiliul Legislativ, în temeiul art. 152 din Constituție, cu reactualizarea denumirilor și dându-se textelor o nouă numerotare (art. 152 a devenit, în forma republicată, art. 156).

² Potrivit art. 40, alin. 3 din Constituție *nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.*

³ Vezi art. 62, alin. 2. Acesta menționează și că *cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație.*

partidelor politice⁴ le face în ceea ce privește organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă în alegeri, și anume⁵:

- membrii acestor organizații nu trebuie să aibă în mod obligatoriu drept de vot⁶;
- statutul organizației nu trebuie să cuprindă mențiunea expresă potrivit căreia aceasta urmărește *numai* obiective politice;
- subdiviziunile teritoriale ale acestor organizații nu trebuie să urmărească organizarea administrativă a țării și nici statutul nu trebuie să prevadă un număr minim de membri al acestora;
- organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă în alegeri nu trebuie să îndeplinească formalitățile de înscriere *ca partid politic*;
- aceste organizații nu pot fi dizolvate, pe cale judecătorească, în urma constatării de către tribunal a *inactivității* ori a neîndeplinirii obiectivelor *politice*.

Trebuie să menționăm faptul că, potrivit principiului statuat de legea partidelor politice⁷, din organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă în alegeri nu pot face parte *persoanele cărora le este interzisă prin lege asocierea politică*⁸, și anume *judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică*⁹.

În privința calității de membru într-o formațiune politică, legea partidelor politice acordă dreptul persoanelor care sunt membre în organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale care înscriu candidați în alegeri de a face parte *și dintr-un partid politic*¹⁰. Nu este clar însă dacă respectivele persoane au dreptul de a candida în același timp pe ambele liste electorale.

⁴ Legea nr. 14/2003 a partidelor politice, publicată în Monitorul Oficial nr. 25 din 17 ianuarie 2003.

⁵ Vezi art. art. 55 din Legea nr. 14/2003, potrivit căruia *organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă la alegeri li se aplică în mod corespunzător prevederile prezentei legi, cu excepția art. 6, art. 10 lit. e), art. 12 alin. (1), art. 18, 19, 27, art. 46 alin. (1) lit. e) și f), art. 47, 48 și 53.*

⁶ Vezi condițiile impuse de art. 36 din Constituția României privind dreptul de vot.

⁷ Conform căruia *organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă la alegeri li se aplică în mod corespunzător prevederile prezentei legi*; vezi art. 55 din Legea nr. 14/2003.

⁸ Vezi art. 7 din Legea nr. 14/2003.

⁹ Vezi art. 40, alin. 3 din Constituția României.

¹⁰ Vezi art. 8, alin. 4 din Legea nr. 14/2003.

Potrivit legii electorale¹¹ pot depune candidaturi atât organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale reprezentate în Parlament, cât și alte organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale care prezintă Biroului Electoral Central o listă de membri cuprinzând un număr de *cel puțin 15% din numărul total al cetățenilor care s-au declarat ca aparținând minorității respective la ultimul recensământ*¹².

Cu toate acestea, aceeași lege¹³ stipulează că dacă numărul membrilor necesari pentru depunerea candidaturii este mai mare de 25.000 de persoane, lista membrilor trebuie să cuprindă cel puțin 25.000 de persoane domiciliare în cel puțin 15 dintre județele țării și în municipiul București, dar nu mai puțin de 300 de persoane pentru fiecare dintre aceste județe și pentru municipiul București.

Conform recensământului realizat de Institutul Național de Statistică în anul 2002, un număr de 535.140 de persoane s-au declarat ca aparținând minorității rome, procentul de 15% reprezentând un număr de 80.721 de persoane. În consecință, organizațiile cetățenilor aparținând minorității rome care au dorit să depună candidaturi pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din 2004 au trebuit să prezinte Biroului Electoral Central o listă cu cel puțin 25.000 de membri. (Pentru alegerile parlamentare și prezidențiale din 2004 doar două organizații rome și-au depus candidaturile și anume „Alianța pentru Unitatea Romilor” și „Partida Romilor Social Democrată din România”).

De asemenea, legea electorală mai menționează, cu formulare expresă pentru organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, posibilitatea de a depune *aceeași* listă de candidați pentru Camera Deputaților în *mai multe* circumscripții electorale¹⁴, lucru care nu este valabil pentru persoanele care candidează din partea unui partid politic.

În cazul în care organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale optează pentru depunerea *aceleiași* liste de candidați în *mai multe* circumscripții electorale, mandatul de deputat revine, în ordinea înscrierii, candidaților aflați pe lista care a însumat cele mai multe voturi valabil exprimate¹⁵.

¹¹ Legea nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, publicată în Monitorul Oficial nr. 887 din 29 septembrie 2004.

¹² Vezi art. 4, alin. 3 și alin. 4 din Legea nr. 373/2004.

¹³ Vezi art. 4, alin. 5 din Legea nr. 373/2004.

¹⁴ Vezi art. 5, alin. 10 din Legea nr. 373/2004.

¹⁵ Vezi art. 91, alin. 8 din Legea nr. 373/2004.

Prevederile legislației românești privind respectarea drepturilor minorităților sunt multiple și politicile existente prevăd o serie de drepturi extinse. Statul român a elaborat o serie de acte normative oferind minorităților acest cadru democratic. Astfel, Legea administrației publice locale stipulează că minoritățile care reprezintă 20 la sută din populația unei localități, au dreptul de a se adresa autorităților locale în limba maternă, iar ordinea de zi și deciziile consiliilor locale trebuie făcute publice în limbile minorităților. Au fost elaborate: Ordonanța Guvernului nr. 137 din 31 august 2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, care a fost aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 48/2002, modificată prin Ordonanța Guvernului nr. 77/2003, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 27/2004.

De asemenea, guvernul român a adoptat Ordonanța nr. 137 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare rasială. Ordonanța 137 definește discriminarea ca "orice deosebire, excludere, restricție, sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex sau orientare sexuală, apartenența la o categorie defavorizată sau orice alt criteriu, care are ca scop sau efect restrângerea sau înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice". Au fost interzise comportamentele discriminatorii împotriva persoanelor, atât în forma lor activă cât și pasivă.

Pe plan extern, Recomandarea 1203 referitoare la romii/țigani din Europa (adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, 2 februarie 1993) prevede printre altele că «respectarea drepturilor romilor/țiganilor, fie că este vorba de drepturile fundamentale ale persoanei, fie de drepturile lor ca minoritate, este o condiție esențială a îmbunătățirii situației lor»; «este necesar să se garanteze romilor/țiganilor folosința drepturilor și libertăților înscrise în art. 14 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, întrucât aceasta le permite să-și valorifice drepturile».

România a ratificat principalele documente internaționale pentru protejarea drepturilor minorităților naționale, inclusiv Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, Declarația ONU cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și

Recomandările 1201 și 1203 ale Consiliului Europei, Convenția ILO nr. 111/1958; Convenția ONU cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială; Convenția ONU privind drepturile civile și politice; Convenția europeană a drepturilor omului și toate protocoalele sale.

Raportul guvernului român asupra punerii în aplicare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, susține că «cetățenii români, fără nici o desosebire de rasă, de naționalitate sau de origine etnică, de limbă și de religie, de opinie sau de apartenență politică, se pot prevala, în mod egal, de toate drepturile și libertățile prevăzute în Constituție și în legi, pot participa în egală măsură la viața politică, economică, socială și culturală, fără privilegii și fără discriminări, fiind egali în fața legii și a autorităților publice».

Potrivit Constituției României, tratatele internaționale devin parte a dreptului intern după ratificare și au precedență asupra altor legi interne atunci când intră în conflict cu acestea. Mai mult, Acordul de asociere al României la Uniunea Europeană, din 1993, cere guvernului român să asigure existența unor mecanisme adecvate pentru punerea în aplicare a standardelor Europene. Prin Planul de măsuri prioritare pentru integrare europeană (noiembrie 2002 - decembrie 2003), România și-a asumat data de 31 august 2003 ca termen de realizare a armonizării legislative depline cu acquis-ul comunitar în problema discriminării.

La 25 aprilie 2001, Guvernul României a adoptat Strategia de îmbunătățire a situației romilor, concepută pentru o perioadă de 10 ani (2001-2010), cu un plan de măsuri de 4 ani (2001-2004). Strategia a fost rezultatul unui efort comun al Guvernului și al organizațiilor reprezentative ale comunităților de romi, fiind destinată prevenirii discriminării și stimulării participării persoanelor de etnie romă la viața economică, socială și culturală pe principiul deplinei egalități cu ceilalți cetățeni români. Astfel, în acest Cadru strategic se precizează: «protecția minorităților naționale și îmbunătățirea situației romilor se realizează prin implicarea permanentă și activă a instituțiilor publice centrale precum și a autorităților locale, astfel încât aceste obiective să devină parte integrantă a activităților curente ale administrației publice, la toate nivelele»; «sprijinirea romilor pentru obținerea documentelor de identitate și stare civilă»; «desăvârșirea cadrului juridic existent, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, a drepturilor

civile, politice și sociale, precum și a drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale în acord cu normele și obligațiile internaționale asumate de către România». Totodată, conform acestei strategii, în cadrul fiecărei Prefecturi Județene a fost înființat un Birou Județean pentru Romi, în cadrul căruia a fost numit un expert pentru romi, în subordinea directă a Prefectului, pentru a desfășura activitățile necesare implementării planului de măsuri pentru aplicarea strategiei de îmbunătățire a situației romilor. Raportul Anual al Comisiei Europene despre România pentru anul 2003, privind criteriul politic, precizează că «Guvernul a continuat aplicarea Strategiei în favoarea romilor, cu progrese inegale, menținându-se probleme în acest domeniu, îndeosebi datorită resurselor limitate. Un progres major este crearea postului de “mediator pentru sănătate” pentru populația romă, angajarea și formarea profesională a acestor persoane. Sunt apreciate măsurile vizând ameliorarea accesului romilor pe piața muncii și în domeniul pregătirii lor profesionale, precum și măsurile vizând educația romilor ce nu au participat la cursurile școlare».

Constituția României garantează participarea minorităților în Parlament (Camera Deputaților) în cazul organizațiilor care nu reușesc să treacă de pragul electoral de 5%; în 1996, 2000 și 2004, Partida Romilor a obținut reprezentare parlamentară în acest mod, dar nici o organizație a romilor nu a reușit să obțină sprijinul majorității romilor la nivel național pentru a trece de acest prag. Un număr de romi au fost aleși în Parlament ca membri ai unor partide politice non-etnice, iar voturile romilor au fost împărțite între partide diferite în alegerile parlamentare din 2004. Trebuie remarcat faptul că minoritatea maghiară, reprezentată de UDMR, care are un număr de votanți apropiat de cel al votanților romi, a trecut de pragul electoral de 5% în 1996, în 2000 și în 2004, obținând cvasiunanimitatea voturilor populației maghiare. Mai multe partide ale romilor au înregistrat succese electorale la nivel local; în alegerile locale din iunie 2000, Partida Romilor a obținut aproximativ 100,000 de voturi, adică 180 de scaune de consilier, ieșind pe locul 18 din cele 98 de partide politice și alianțe electorale care au participat la alegeri. Trei alte partide ale romilor - Alianța pentru Unitatea Romilor, Centrul Creștin al Romilor și Comunitatea Etniei Romilor - au câștigat la rândul lor locuri de consilier.

Potrivit art. 37 din Constituția României dreptul la libera asociere este garantat: Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în forme de asociere (art. 1).

În baza acestui drept s-au constituit o serie de formațiuni politice și organizații civice, dintre care amintim: Partida Romilor, Federația Convenția Cadru a Rromilor, Federația Etnică a Rromilor, Partidul Democrat al Rromilor, Lăutarilor și Rudarilor din România, Partidul Democrat Creștin al Romilor din România, Alianța pentru Unitatea Rromilor, Asociația Studenților Rromi, Centrul pentru Intervenții și Studii - Romani Criss, Centrul de Politici Publice Aven Amentza, Astra-Satra, Agenția de Dezvoltare Împreună, Asociația Femeilor Rromi din România, Fundația Phoenix, Comunitatea Etniei Rromilor din România, Fundația Ion Budai Deleanu, Fundația Social Culturală a Rromilor "Ion Cioabă" etc.

Organizațiile neguvernamentale, incluzând ONG-uri ale romilor, nu au nici un obstacol la înregistrare. Există peste o sută de ONG-uri în România care promovează drepturile și interesele romilor. O mare parte a ONG-urilor romilor au decis să-și coordoneze pozițiile de interes comun. Astfel, la începutul anului 1999, reprezentanții a 80 de ONG-uri ale romilor au nominalizat un Grup de lucru al asociațiilor de romi format din 15 persoane, care să colaboreze cu Oficiul Național pentru Rromi, în numele lor, la dezvoltarea strategiei naționale pentru romi sponsorizată de către PHARE. Totodată, mai multe ONG-uri ale romilor au participat la campania de adoptare a legii privind publicitatea și a Ordonanței nr. 137 și și-au unit forțele pentru a protesta împotriva enunțurilor rasiste din presă și pentru a cere adoptarea de măsuri legislative pozitive în măsură să asigure un tratament egal pentru romi.

Capitolul 2

CONSIDERAȚII ASUPRA ORGANIZAȚIILOR CIVICE ROME

Deși conceptului de societate civilă încă i se mai caută o definiție unanim acceptată, el reprezintă un instrument din ce în ce mai folosit atunci când ne referim la construcția, dezvoltarea și susținerea unui proces democratic.

La origini, termenul de “societate civilă” definește ansamblul membrilor unei comunități distincte, atât de societatea politică, religioasă cât și de cea militară, dar cărora membrii comunității le delegă anumite puteri.

În contextul creșterii continue a complexității societății moderne, este nevoie din ce în ce mai mult ca democrația reprezentativă să fie întărită printr-un dialog cât mai strâns între autoritățile publice și o societate civilă cât mai organizată și structurată. Stabilirea unui dialog constructiv între aceste două structuri, cea politică și cea civică, devine o necesitate, mai ales în cazul țărilor aflate în plină tranziție către economia de piață și care trebuie să facă față provocărilor impuse de procesul de aderare la UE – caz în care se află și România.

Conform unor surse diferite, numărul organizațiilor neguvernamentale române din România este estimat ca fiind de aproximativ 300, cu o rată de creștere anuală de 10%. Dacă ar fi să luăm în considerare doar organizațiile care au activități relativ permanente și dispun de un staff, sediu, au acces la mijloace de comunicare (telefon, fax, internet etc), și intră în “competiția ONG-istică”, numărul de ONG-uri cu adevărat active nu depășește cifra de 25¹.

O altă caracteristică a sectorului non profit al romilor din România, este că acesta rămâne unul predominant rural: din numărul total de ONG-uri, cele localizate în mediul rural reprezintă între 60% și 70%². De asemenea, și distribuția geografică rămâne una inegală, județele din sud-estul României, de exemplu, prezentând o rată foarte scăzută a vieții asociative.

Furnizarea de servicii sociale de către ONG-urile române continuă să se extindă, atât din punct de vedere teritorial, cât și al ariei de servicii oferite și, cu toate că acestea au început să sensibilizeze opinia publică cu privire la problemele sociale specifice comunităților de romi, intervențiile ONG-urilor referitoare la schimbările legislative și politicile publice nu au atins încă rezultatele scontate.

¹ Luăm în considerare organizațiile care au reușit să atragă fonduri și au activități în desfășurare.

² Informațiile referitoare la acest aspect sunt destul de vagi, cifrele specificate aici fiind menționate de Agenția de Dezvoltare Comunitară “Împreună” care s-a informat din baza de date a CRCR din 2003.

Prezența ONG-urilor rome în zona de *advocacy*, elaborarea și implementarea politicilor sociale în favoarea romilor au cunoscut în ultimii ani un real progres; din ce în ce mai frecvente sunt organizarea unor campanii de presă și a unor dezbateri publice, pe teme de interes general (educație, lipsa actelor de identitate, migrație, sănătate, ocupare profesională, habitat etc.).

Cu toate că furnizarea serviciilor de către ONG-urile rome este în creștere, acestea nu corespund întotdeauna nevoilor comunităților de romi; principalul motiv rezidă în ajustarea ofertelor în funcție de fondurile alocate de finanțatori, pe diferite domenii. Marea majoritate a finanțatorilor “impun” politicile de finanțare, domeniile de intervenție și prioritățile încă din momentul lansării fondurilor, de multe ori limitând atât aria de intervenție cât și numărul actorilor sociali care se pot înscrie în licitații.

Cu toate acestea, finanțatorii internaționali sunt cei care au sprijinit organizarea sectorului civic al romilor și au reprezentat, până de curând, principala sursă de finanțare a domeniilor lor de activitate. În perioada 2000-2004, s-a înregistrat o scădere a granturilor oferite de aceștia, paralel cu creșterea fondurilor oferite de Uniunea Europeană, pentru care competiția și puterea de absorbție în general și în cazul organizațiilor romilor în special, este extrem de scăzută.

În sectorul civic, susținerea financiară a fost preponderent alocată prin programele de finanțare oferite de către donatorii internaționali: UE, WB, Soros Foundation, Fundațiile Olandeze etc. și parțial prin contribuțiile autorităților locale la proiectele Comisiei Europene.

Chiar dacă schimbarea donatorilor a determinat ONG-urile rome să își diversifice sursele de finanțare și să intre în competiție cu ONG-urile “nerome”, în viitor diminuarea granturilor oferite de către donatorii internaționali va avea efecte extrem de negative.

Fără o politică activă de sprijinire a sectorului civic, ONG-urile romilor vor trebui să-și readapteze obiectivele și strategiile de intervenție în funcție de politicile globale, în timp ce o mare parte dintre acestea vor fi inactive și ușor de atras în formarea unor coaliții cu pretenția că reprezintă numeric organizațiile romilor din România.

În ceea ce privește politicile de stat și capacitatea ONG-urilor rome de a extinde aria serviciilor oferite și pentru beneficiarii romi, aceasta rămâne un deziderat. Măsurile

referitoare la sprijinirea tinerilor în obținerea unui loc de muncă, construcția unei case, obținerea unui credit ocupă încă o pondere periferică.

Mai importantă este dimensiunea implicării ONG-urilor române în implementarea măsurilor afirmative. În esență, filosofia acestora rezidă în susținerea tinerilor/studentilor/elevilor romi în ocuparea unor locuri la licee și facultăți, măsuri însoțite de programe de oferire de burse, de către Open Society Institut - Budapesta (OSI), instruirii, tabere de vară oferite de instituții și ONG-urile române, ca și posibilitatea de efectuare a practicii și în cadrul organizațiilor neguvernamentale ale romilor. Una dintre finalitățile principale ale măsurilor afirmative este accelerarea procesului de constituire a unei elite române; în același timp, implementarea măsurilor afirmative a determinat și o creștere a voluntariatului îndeosebi în rândul tinerilor studenți romi.

Voluntariatul reprezintă o importantă resursă și pentru ONG-urile romilor (Barometrul de Opinie Publică realizat de OSF în iunie 2002, arată că 8% din populație desfășoară activități de voluntariat pentru comunitatea lor). Implicarea beneficiarilor în activitățile unei organizații nu a devenit încă o practică comună, fenomen ce creează dificultăți în procesul de comunicare dintre beneficiarii de servicii și cei care le furnizează.

Din interviurile cu lideri ai unor ONG-uri a reieșit că una dintre principalele probleme ale ONG-urilor române este dotarea tehnică nesatisfăcătoare. Cauzele acestei insuficiențe sunt, pe de o parte, lipsa capacității de absorbție a fondurilor și implicit dificultăți în achiziționarea de tehnologie și, pe de altă parte, dezvoltarea inadecvată a infrastructurii, mai ales în zonele rurale.

Organizațiile neguvernamentale a căror activitate este centrată pe reprezentarea politică a comunităților de romi din România sunt destul de puține. Dacă în anii 1990-1992, cinci formațiuni ale organizațiilor romilor au intrat în cursa electorală, în anul 2004 doar două au încercat să depășească examenul pe care îl presupune votul. (Rezultatele alegerilor generale din 2004, obținute de cele două organizații candidate ale romilor se cifrează la puțin peste 70.000 de voturi).

Referitor la organizarea civică a romilor, este important să subliniem următoarele:

- cu toate că sunt înregistrate peste 200 de organizații ale romilor, doar câteva dintre ele sunt cu adevărat active și desfășoară activități cu caracter permanent;

- multe organizații au fost înființate ca urmare a aplicării unui proiect și au funcționat doar pe perioada implementării proiectului;

-numărul organizațiilor relativ puternice este relativ mic; în general acestea sunt localizate în orașele mari, îndeosebi în București.

O problemă importantă este aceea a colaborării dintre sectorul politic și sectorul civic în interiorul mișcării romilor. Interviuurile cu liderii romi au arătat că domină percepția lipsei unui dialog real și continuu între cei doi poli, politic și civic. Una dintre cele mai importante inițiative care a vizat dezvoltarea colaborării între organizațiile civice și cele cu finalități predominant politice este formarea Convenției Cadru a Romilor (1997); în perioada 1998-2000 aceasta s-a transformat în Grupul de Lucru al Asociațiilor de Romi (GLAR). Interesul comun al celor două segmente l-a constituit organizarea pentru elaborarea Strategiei de Îmbunătățire a Situației Romilor din România, asumată de Guvernul României în aprilie 2001.

Interesul decidenților guvernamentali pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă românii din România a condus la constituirea unor departamente guvernamentale specializate. Teroretic, acesta ar fi terenul pe care s-ar putea dezvolta un dialog fertil între liderii de etnie romă. În 1997, s-a format “Departamentul pentru Minorități Naționale”, în care a funcționat “Oficiul Național pentru Romi”, preluat în 2001 de Ministerul Informațiilor Publice cu aceeași denumire; transformat în “Oficiul Pentru problemele Romilor” în 2003 actualmente instituția poartă denumirea “Agenția Națională pentru Romi”.

Analiza interviurilor relevă, pe de o parte existența unei nevoi de lideri care să se implice eficient în îmbunătățirea situației romilor; pe de altă parte, apare ca necesară intensificarea colaborării dintre liderii politici romi și liderii organizațiilor civice. Liniile acestei colaborări sunt, în esență, următoarele:

1. Asigurarea serviciilor sociale necesare dezvoltării coerente a comunităților de romi din România:

- Reconstrucția și îmbunătățirea vieții comunitare în comunitățile de romi nu poate fi realizată, într-un mod eficient, doar de către autoritățile publice, deoarece identificarea soluțiilor adecvate și sustenabile, nu poate fi realizată fără inițiativa sectorului civic;

- Mecanismele de implementare și coordonare a politicilor sociale trebuie să fie participative și mai ales operative, astfel încât să permită autorităților publice și sectorului civic realizarea unei evaluări corecte a nevoilor și a impactului aplicării politicilor sociale, care să aibă în vedere pe lângă implementarea politicilor sociale și politicile antidiscriminare.

2. Asigurarea reprezentării diferitelor comunități și a dezvoltării abilităților de advocacy:

- Procesul de îmbunătățire a cadrului instituțional și a celui legal presupune, în primul rând, ca operatorii societății civice române să aibă capacitatea de a articula cererile ce vin din partea cetățenilor (romi) referitor la drepturile și obligațiile pe care le au aceștia și la implicațiile acțiunilor și deciziilor pe care ei le iau la un moment dat, printr-o participare activă la viața comunității. Susținerea de către societatea civică română a unor proiecte de lege care vizează îmbunătățirea situației romilor nu poate fi realizată decât dacă aceștia sunt direct implicați în elaborarea și implementarea acestora;

- Câteva domenii prioritare ar putea fi: dialogul social, legislația muncii inclusiv a ocupării profesionale, protecția minorităților, asigurarea egalității de șanse, accesul în justiție, drepturile omului, identitatea culturală, sănătatea, educația și dezvoltarea socio-economică.

Capitolul 3

ORGANIZAȚII ROME CU PROFIL ELECTORAL

ONG-urile rome sunt implicate atât în politica electorală, cât și în elaborarea de politici publice și lobby pe lângă actorii politici aleși și administrația publică. Această implicare dublă creează un potențial conflict de interese, fiind sursa unor nemulțumiri în rândul organizațiilor civice mari. De exemplu, acest subiect a fost discutat explicit în cadrul primei întâlniri de creare a Consiliului Consultativ al Romilor (CCOR), o inițiativă a trei organizații rome semnificative, dintre care două în domeniul civic (Agenția „Împreună” și Romani Criss) și una în plan electoral (Partida Romilor). La constituirea acestui forum au participat majoritatea organizațiilor rome active în România, fiind deci o ocazie pentru echipa de cercetători să observe dezbaterea din jurul dilemei implicare civică/implicare electorală. Discuțiile din cadrul întâlnirii au indicat faptul că deseori liderii ONG-urilor rome activează și ca lideri ai unor organizații active electoral (uneori filiale ale Partidei Romilor) sau ca experți numiți de Partida Romilor pe lângă Prefectură (în Birourile Județene pentru Romi – BJR), acționând, deci, în roluri cu un potențial conflict de interese.

Riscurile acestei suprapunerii de roluri, identificate de participanții care susțineau necesitatea separării celor două sfere, sunt multiple. În principal este vorba despre riscul ca proiectele de dezvoltare obținute în numele unei organizații civice să fie folosite în scop electoral, cu consecințe negative atât pentru comunitate, cât și pentru alte organizații politice care ar fi astfel puse în fața unei competiții neloiale. În ceea ce privește beneficiarii, ambiguitatea civic/politic creează riscul unei condiționări politice a asistenței, precum și posibilitatea manipulării electoratului prin asumarea unor merite politice care au fost de fapt obținute pe altă filieră. De asemenea, conotațiile politice ale proiectelor de dezvoltare scad legitimitatea unor alte organizații interesate de a lucra în comunitate; apare și condiționarea politică a accesului în comunitățile de romi. Localnicii devin sceptici, dar și organizațiile active devin suspicioase la adresa unor noi veniți, fiind restrâns astfel în fapt accesul unor potențiali sprijinitori ai comunității. Izolarea beneficiarilor potențiali votanți este considerată o consecință greu evitabilă a încercării de convertire a capitalului obținut din inițiative civice în capital politic.

În ceea ce privește organizațiile însele, apare condiționarea politică a accesului în organizație, în special excluderea unor potențiali lideri din comunitate (priviți ca potențiali competitori electorali). De asemenea, ambivalența civic/politic previne

dezvoltarea de competențe diferite (politicieni profesioniști, pe de o parte și organizații specializate pe furnizarea unor anumite servicii comunității – educaționale, de sănătate, dezvoltare comunitară etc., pe de altă parte). La nivelul elitelor această ambiguitate distorsionează selecția reprezentanților și liderilor romi din societatea civilă dar și din administrația publică, accentuând criteriile de fidelitate politică în defavoarea celor de experiență profesională.

Prin urmare, participanții la discuții observau că logica participării electorale și logica proiectelor civice sunt fundamental diferite. Deși fiecare are legitimitatea sa, combinarea celor două strategii de acțiune duce la rezultate negative asupra comunității locale, asupra celorlalte organizații romi active în zonă, dar și asupra organizației înseși și în cele din urmă asupra procesului general de constituire a unei elite romi. Principala diferență dintre strategiile de acțiune electorale și cele civice se referă la faptul că primele trebuie să facă față competiției electorale, generând astfel mecanisme de închidere informațională și excluziune socială. Competiția nu permite organizațiilor electorale o generozitate prea mare în ceea ce privește potențialii adversari: adjudecarea meritelor și a votanților sunt principala miză și regulă a jocului. Dimpotrivă, logica proiectelor organizațiilor civice presupune parteneriatul cu organizații diferite, asumarea unei responsabilități colective, asumarea divergențelor de valori inclusiv de opinii politice, fiind prin urmare contrară încercărilor de definire prea strictă a situației. Aceste diferențe principiale devin reale în virtutea mecanismelor sociale care le susțin. De exemplu, principalul interlocutor al organizațiilor electorale este potențialul votant, a cărui încredere și simpatie trebuie câștigată într-un joc cu sumă nulă în ceea ce privește celelalte organizații electorale: votul nu poate fi împărțit; cineva îl câștigă și ceilalți îl pierd. Organizațiile civice sunt și ele implicate în ceea ce am putea conceptualiza ca un joc cu sumă nulă, și anume relațiile cu finanțatorul. Totuși, mizele și structurile relaționale sunt diferite. Cooperarea cu alte organizații poate oferi un avantaj față de izolare sau competiție. Mai important, organizațiile civice sunt relativ autonome față de populație: ele nu trebuie să câștige simpatia locatarilor prin orice mijloace, deoarece ele nu depind de votul acestora. Prin urmare, sistemele de obținere a recompenselor între organizațiile civice și cele electorale sunt fundamental diferite, explicând astfel conflictul de interese inerent ambivalenței electoral/civic.

O observație importantă se referă la distincția electoral/politic. Mulți dintre interlocutorii noștri au accentuat faptul că, în afară eventual de Partida Romilor, alte organizații ale romilor care participă la alegeri nu sunt propriu zis profesionalizate în activitatea politică. Astfel, deși ele sunt asociații active electoral, dincolo de perioada campaniei activitatea lor este redusă. Lipsa de profesionalism politic este acuzată de organizațiile civice ca o cauză a subreprezentării politice a romilor.

Pe de altă parte, în cadrul întâlnirii menționate mai sus de constituire a CCOR au existat și voci care au argumentat că implicarea politică a organizațiilor rome din teritoriu este utilă activității lor. Acești participanți la întâlnire au subliniat în repetate rânduri că fără un sprijin politic nu pot rezolva nimic în interacțiunea cu autoritățile locale. Autoritatea reală vine numai pe filieră politică, iar fără autoritate reală orice proiect de dezvoltare este sortit eșecului – cu atât mai mult cu cât finanțarea proiectelor necesită în general un parteneriat între ONG-uri și autoritățile publice. Astfel, participanții au argumentat că politizarea organizațiilor neguvernamentale rome este (cel puțin parțial) un răspuns la politizarea administrației publice românești.

În timp ce organizațiile rome mari sunt interesate și presează pentru clarificarea rolurilor liderilor și distanțarea dintre organizațiile cu scop electoral și cele civice, la nivel local această inițiativă este mai degrabă nepopulară, conform discuțiilor purtate și observațiilor de la întâlnirea CCOR.

3.1. Includerea romilor în agenda partidelor politice naționale

Interviurile cu membrii asociațiilor civice rome au indicat faptul că vizibilitatea problemelor cu care se confruntă romii pe agenda politică a partidelor politice parlamentare este redusă. PSD este singurul partid care menționează explicit problemele romilor în programele sale politice.

Este interesant că însăși Partida Romilor nu are un program politic care să fie cunoscut măcar participanților activi în mișcarea romilor. Nu a existat vreo discuție pe marginea unui astfel de program electoral.

Inițiativele legislative ale deputatului Nicu Păun din mandatul său 2000 – 2004 sunt puțin cunoscute, și din cauza faptului că nu au avut succes. Totuși, această lipsă a familiarizării confirmă lipsa de comunicare dintre organizațiile civice ale romilor și Partida Romilor. Desigur că aceste inițiative legislative pot fi cunoscute; dacă însă ele nu au fost dezbătute într-un cadru structurat, lipsa lor de popularitate chiar în cadrul elitei rome este ușor de explicat. Singura inițiativă care a fost ușor recunoscută de persoanele cu care am discutat a fost cea referitoare la legalizarea concubinajului – inițiativă recunoscută ca legitimă și importantă pentru minoritatea romilor.

Tabelul 1. Inițiative legislative ale Deputatului Nicu Păun, Partida Romilor, în mandatul 2000 – 2004. Sursă: site-ul Camerei Deputaților.

Nr. crt.	Numărul și data înregistrării	Titlu	Stadiu
1.	<u>502/12-09-2001</u>	Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Legii nr.70/1991 privind alegerile locale.	respinsă definitiv
2.	<u>158/26-03-2002</u>	Propunere legislativă privind recunoașterea concubinajului ca formă de conviețuire.	la comisii
3.	<u>216/23-04-2002</u>	Propunere legislativă privind modificarea și completarea Legii nr.105/1996 privind evidența populației.	respinsă definitiv
4.	<u>39/04-02-2003</u>	Propunere legislativă pentru completarea Ordonanței de urgență a Guvernului	respinsă definitiv

		nr.190/2000 privind regimul metalelor prețioase în România	
5.	<u>213/12-03-2003</u>	Propunere legislativă privind modificarea Legii nr.105/1996 privind evidența populației și cartea de identitate	respinsă definitiv
6.	<u>214/12-03-2003</u>	Propunere legislativă privind reinsertia socială a cetățenilor români de etnie romă	retrasă de către inițiator
7.	<u>330/20-05-2003</u>	Propunere legislativă pentru completarea Legii nr.50/1991 privind autorizarea executării construcțiilor și unele măsuri pentru realizarea locuințelor	respinsă definitiv
8.	<u>331/20-05-2003</u>	Propunere legislativă pentru completarea Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului	respinsă definitiv
9.	<u>332/20-05-2003</u>	Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr.69 din 29 august 2002 privind regimul juridic al cărții electronice de identitate	respinsă definitiv
10.	<u>333/20-05-2003</u>	Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Legii nr.507/2002 privind organizarea și desfășurarea unor activități economice de către persoane fizice	retrasă de către inițiator
11.	<u>334/20-05-2003</u>	Propunere legislativă privind modificarea și completarea Legii nr.416/2001 privind venitul minim garantat	respinsă definitiv
12.	<u>206/08-04-2004</u>	Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr.65 din 28 august 1997 privind regimul pașapoartelor în România	respinsă definitiv
13.	<u>207/08-04-2004</u>	Propunere legislativă pentru completarea	respinsă

		Ordonanței Guvernului nr.32 din 30 ianuarie 1998 privind organizarea cabinetului demnitarului din administrația publică centrală	definitiv
14.	<u>243/20-04-2004</u>	Propunere legislativă pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.105 din 24 octombrie 2003 privind alocația familială complementară și alocația de susținere pentru familia monoparentală	respinsă definitiv
15.	<u>250/21-04-2004</u>	Propunere legislativă pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.56/2003 privind unele drepturi ale persoanelor aflate în executarea pedepselor privative de libertate	respinsă definitiv
16.	<u>574/27-09-2004</u>	Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr.105/1999 pentru modificarea și completarea Decretului-Lege nr.118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate de către regimurile instaurate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie din motive etnice	respinsă definitiv

Capitolul 4

PARTICIPAREA POLITICĂ ȘI SPIRITUL CIVIC. ROLUL ORGANIZAȚIILOR NEGUVERNAMENTALE

Peter Mair, Maurice Duverger și alții au arătat la începutul ultimei decade a secolului XX că la baza oricărei mișcări politice semnificative stă o „rețea de organizații civice”. Din punct de vedere politic, principala funcție a acestei rețele de organizații civice este aceea de a asigura „legătura cu piața electorală”. Cu alte cuvinte, o prezență politică semnificativă este condiționată de o bună prezență în spațiul organizațiilor civice.

Identitatea politică este un element indispensabil manifestării conștiinței civice. Identitatea politică la nivel individual, arată Mair, se dezvoltă prin contactul direct al partidului cu alegătorii săi dar mai ales prin participarea la acțiuni nepolitice, de tip civic, promovate de organizațiile civile, neguvernamentale. Este evident, iată, rolul organizațiilor neguvernamentale în dezvoltarea comportamentului civic și, implicit politic (numit și *civism acțional*). Fără a trece la analiza spațiului de manifestare politică a romilor, pe care o vom face în altă parte, trebuie să remarcăm faptul că pentru a avea o prezență semnificativ politică, românii trebuie să posede organizații neguvernamentale active în spațiul cultivării spiritului civic. Aceasta întrucât adevărații electori ai oricărui partid politic își extrag voința de a-și da votul și mai mult, pe aceea de a urmări și sancționa comportamentul politic, numai dacă înțeleg și dezvoltă un comportament civic adecvat. Nu încercăm să spunem prin aceasta că partidul X trebuie să aibă în subordinea sa un număr oarecare de ONG-uri. Ceea ce trebuie însă subliniat este faptul că participarea politică este condiționată de acuitatea spiritului civic. Iar spiritul civic este cel mai bine dezvoltat de către organizații neguvernamentale, civice. Principalele beneficiare ale comportamentului civic dezvoltat sunt tocmai partidele, în funcție de mesajul pe care acestea îl transmit.

4.1. Alternative de manifestare politică

Odată ce am înțeles faptul că întărirea spiritului civic este fundamentul oricărei participări politice, vom observa că, din punct de vedere politic, expresia politică a acestuia poate avea loc din exteriorul și în opoziție cu guvernarea sau din interiorul guvernării. Teoriile cele mai cunoscute ale cristalizării participării politice după situarea față de guvernare sunt elaborate de Lapalombara și Weiner și acestea susțin, în esență, faptul că participarea politică este o problemă de consecvență a manifestării convingerilor. Elementul care asigură consecvență manifestărilor partidului politic este ideologia. Paradoxul comportamentului politic al partidului, arată un alt teoretician al fenomenului politic – Alessandro Pizzorno – este acela că în procesul guvernării partidele aflate la putere au tendința de a-și reduce aspirațiile ideologice care fac tocmai diferența față de partidele din opoziție și care, adăugăm noi, sunt determinante pentru comportamentul electoral al masei alegătorilor. Nu ne referim aici la chestiuni de strategii sofisticate ci la elemente de interes direct și imediat pentru alegători într-o problema sau alta supuse la un moment dat dezbaterilor publice. Din acest punct de vedere, participarea politică la guvernare a organizațiilor române poate avea efect de bumerang asupra intereselor alegătorilor acestora, în sensul că organizația română respectivă poate renunța la susținerea implementării exact a acelor elemente pentru care a fost votată. Situația aceasta poate fi cu atât mai precară cu cât organizația politică respectivă nu beneficiază de suportul unei infrastructuri civice (organizații, acțiuni etc.) adecvate.

4.2. Funcțiile partidului

Lipset și Rokkan arătau relativ recent că principalele funcții ale partidului sunt acelea de expresie, instrumentală și de reprezentare. Prima, funcția de expresie, a fost deja ilustrată mai sus, atunci când am relaționat participarea politică de spiritul civic. Ceea ce filtrează spiritul civic și-l pune însă în directă legătură cu participarea politică și deci, cu partidul politic, este interesul. Ce interese exprimă partidul X? Ale cui? Ce pătură socială? Ce categorie socială etc.? s-ar putea regăsi în discursul respectivei organizații – iată câteva din întrebările cheie care pot explica sub raportul expresivității participarea politică. Funcția expresivă este indisolubil conectată de celelalte două funcții – instrumentală și de reprezentare. Odată ce partidul și-a stabilit prioritățile, acesta ar trebui să aibă idee și de

mijloacele prin care își atinge obiectivele (funcția instrumentală). În acest fel, partidul servește interesele alegătorilor săi.

Funcția instrumentală a partidelor deschide însă o problemă, care este actuală îndeosebi în societățile mai puțin dezvoltate, anume aceea a partidului care reprezintă o grupare de interese vs. partid de mase – care reprezintă cu adevărat segmente majore ale publicului, ale unei minorități etnice, sociale etc. Democrația matură se întemeiază pe structura partidului de mase și este periclitată de dominația partidelor din jurul unor cercuri de interese pentru care electoratul nu contează decât în ziua votului. Situația este cu atât mai acută pentru o minoritate care de secole nu a avut o reprezentare politică adecvată. Acum, că are posibilitatea (cel puțin teoretică) de a avea reprezentare politică, este interesant de văzut cum au înțeles organizațiile politice române să reprezinte interesele minorității în cauză? Din datele culese de noi în teren rezultă o situație cu adevărat îngrijorătoare: românii nu se simt reprezentați de nici un partid sau organizație română și se simt atrași de un mare partid (în speță PSD).

„Spune-mi te rog dacă tu... ca să trecem la subiect... dacă cunoști partidele politice din România?

B: Partidele?

I: Sau pe care dintre ele le cunoști? Dacă vrei să vorbim, vorbim după-ai separat, dar acum la subiect.

B: Io care cunosc sunt... Sunt care cunosc, sunt care nu cunosc, da nu prea le am cu aștia că nu prea am vorbit cu...

I: N-ai urmărit la televizor, n-ai...?

B: Nu, nu, n-am urmărit că n-am avut vreme să urmăresc la televizor și să...

I: Am înțeles. Da ai încredere în ei chiar dacă nu-i cunoști așa în partidele care sunt aicea?

B: Nu prea am încredere în nici unu. Deci, că nu...

I: De ce?

B: Nu, nu, da ce să, ce să zic? Să am. De ce să am încredere că nu m-ajută cu nimica (interviu realizat la Zalău).

La rândul ei, funcția de reprezentare este condiționată de cea instrumentală. Care este electoratul pe care mizează organizația respectivă? Care este interesul prin care înțelege organizația respectivă să se „lege” de electoratul respectiv? Cu alte cuvinte – ce

interese reprezintă? În discuțiile pe care le-am avut pe teren, cu câteva excepții¹⁶, nu am decelat interese pe termen lung ale romilor care să fie susținute evident de vreuna din organizațiile lor din teritoriu. Interesele afirmate ale romilor, chiar dacă presante, sunt contingente, de natură pur administrativă. Cele mai arzătoare sunt cele ale actelor de identitate și de dobândire a unor proprietăți (sau de restituire acestora sau a aurului).

4.3. Putere actuală și putere potențială

Un alt cadru util pentru tema noastră, în care putem încadra discuția despre participarea politică a romilor este acela al tipului de putere acumulată a formațiunilor lor reprezentative, politice și nepolitice. Putem înțelege relevanța acestor formațiuni din punctul de vedere al puterii actuale – dată de numărul de voturi obținut la ultimele alegeri și din acela al potențialului de guvernare – dat de potențialul de formare a coalițiilor și de influențare a altor actori politici (Giovanni Sartori, căruia îi aparține această distincție, numește fără ocolișuri această calitate „potențial de șantaj politic”).

Din punctul de vedere al puterii electorale exprimate formațiunile romilor nu sunt încă o forță semnificativă. Cauzele acestei stări de lucruri le putem înțelege atât din modul de structurare, reprezentare, afirmare a organizațiilor romilor cât și din situația mai specială a electoratului român. Numărul celor care se declară romi oficial este mult mai mare decât numărul celor care votează pentru formațiunile romilor. Tot din această perspectivă, puterea potențială politică a romilor este cu mult mai mare decât cea manifestă. Puterea potențială depinde însă de o serie de factori, unii dintre aceștia fiind specifici relațiilor dintre liderii romi și propriile lor comunități, relații insuficient cristalizate etc. Acest fapt restrânge vizibil capacitatea de guvernare potențială a romilor, care pare că se manifestă mai mult ca urmare a unor presiuni externe decât ca urmare a unui proces intern de coagulare politică și comunitară.

Bibliografie

Mair, Peter (Ed.), **The West European Party System**, Oxford University Press, 1990

¹⁶ Este cazul doamnei Luminița Cioabă de la Sibiu, președinta Fundației „Ion Cioabă”, care ne-a descris o perspectivă culturală și politică pe termen lung privind îmbunătățirea situației romilor.

Capitolul 5

COMUNITATE, ELITE ȘI PARTICIPARE POLITICĂ

Datele din teren ne obligă să constatăm că nu putem înțelege comportamentul electoral al romilor decât dacă luăm ca punct de reper, ca unitate de analiză, comunitatea locală, romă. Mai exact, pentru a putea reliefa mecanismul votului și al implicării civico-politice a romilor, trebuie să punem în ecuație comunitatea, liderii locali (romi) și autoritățile locale.

În ceea ce privește comunitatea, un atribut generalizat al electoratului potențial este cultura sărăciei.

Cel mai important rol al elitelor rome este afirmarea nevoilor stringente ale comunității locale în spațiul public și administrativ. Ceea ce constatăm este lipsa unei legături suficient de trainice între elitele locale rome și comunitate. Comunitățile sunt, cel mai adesea, dezbinat și dezinteresate în a avea un *leadership* coerent, ceea ce le afectează traiul cotidian.

5.1. Comunitatea și capcana culturii sărăciei

„Habar nu au de autorizații de construcții, ei își construiesc otova așa, adică ei nu au nici o lege. Ei sunt învățați așa, să primească. Primarul îi amenință că le dărâmă casele, unul îi amenința cu ajutoarele sociale, ăla le dă pe datorie ca să-i țină în frâu. Ei nu sunt organizați la modul real. Au așa, un lider, că altfel nu ar mai mișca. Mă, sunt care mai știu ce-i aia autorizație, dacă nu mai erau ăștia nu știau nimic. Si se înmulțesc așa repede. Uite și tu ce case!” (responsabil local Ocolna).

„Sunt probleme, sate întregi unde romii nu au apă. În localitatea Prislop sunt peste 1000 de suflete și fiecare așteaptă să vină o picătură de apă. Sunt case din chirpici... Nu au curent electric, și vă dați seama cum învață copiii ăia.” (lider județean Sibiu).

Caracteristicile esențiale ale culturii sărăciei rezidă în lipsa resurselor economice și o atitudine deficitară de adaptare la realitate, cu un nivel scăzut de așteptări față de propriul potențial, al comunității și al propriilor copii. Așa se și explică eșecul repetat al unor acțiuni relativ constante de ajutorare a comunității. Indivizii marcați de cultura sărăciei nu se văd în viitor, nu sunt interesați de viitor și în consecință, au un interes foarte scăzut în organizarea rațională a prezentului. Astfel, în comunitățile sărace identificăm următoarele trăsături ale culturii sărăciei:

1. Neangajare personală în soluționarea propriilor probleme. Comportamentul dominant este acela de *așteptare*. Principala *așteptare* o au de la primar - să le dea pământ acolo unde doresc, iar o altă *așteptare*, mai difuză, o au de la conducerea României – „să le dea să o ducă mai bine”.

2. Control social relativ limitat – chiar slab, al instituțiilor asupra satului. Primăria, Biserica, Poliția, Școala și Spitalul sunt principalele instituții cu care romii din comunitate intră în contact. Impactul asupra acestora este însă minimal și se reduce la comportamentul de *așteptare* și la cel condiționat de recompense imediate (de exemplu copiii vin la școală în special în zilele în care se distribuie laptele și cornul). Romii sunt interesați de o mai bună cooperare cu instituțiile amintite dar acestea fiind percepute ca fiind exterioare lor, chiar dacă acestea au derulat sau derulează programe speciale de sprijin și de integrare socială. Există și situații în care unele instituții își fac simțită prezența în special în momente electorale și preelectorale, acestea fiind percepute ca acționând strict interesat de romi, și deci au o credibilitate scăzută. Este vorba despre unele partide politice care în campanie au dat ajutoare minimale în schimbul voturilor.

„- D-le Mișu, ai spus ca o parte din lucrurile de aici nu merg pentru că nu vă puteți aduna. Deci sunteți divizați voi între voi aici.

- Păi dacă vine primaru' și spune că da nu știu câte lăzi de bere, ăla votează cu unul, altul cu altu' și tot așa. In sensul asta vorbesc.

- Deci nu aveți un șef.

- Este unul care ne spune să mergem la muncă” (interviu Ocolna).

3. Sărăcia dramatică. Sărăcia este obiectivă dar și subiectiv-autoindusă.
4. Segregarea romilor față de români. Cartierele locuite de romi sau comunitățile rurale rome sunt separate de cele locuite de români sau de alte naționalități.
5. Discriminarea – componentă importantă a culturii sărăciei așa cum a fost ea definită în teoriile consacrate, este mai puțin evidentă. Așa de pildă, romii intervievați dintr-o serie de localități rurale au afirmat că primăria refuză să le dea pământuri pentru a-și întreține o existență decentă, însă de la autoritățile locale am aflat că romii refuză să primească pământurile oferite de primărie pentru că nu sunt foarte ușor accesibile.
6. Teama față de cei puternici – altă componentă a culturii sărăciei, este și ea manifestă la romii din comunitățile sărace. Romii și-au structurat cel mai adesea comportamentul politic în raport cu cel care avea cele mai multe șanse de reușită din teamă să nu fie sancționați.
7. Neîncrederea reciprocă. Deși au sau pot avea reprezentare în consiliile locale, în multe localități nu reușesc să-și unifice eforturile în direcții de maxim interes, cum ar fi ameliorarea stării unor căi de acces, susținerea celor mai săraci, accesul la apa curentă forată de primărie etc. din motive de neîncredere, invidie, competiție exagerată reciprocă.
8. Apatia socială – fatalism. Deși, atunci când sunt întrebați, în special în colectiv, romii „se aprind” repede când își spun problemele și necazurile, când sunt chemați să arate cum văd soluționarea problemelor lor, atenția lor se îndreaptă exclusiv către exterior. Această atitudine este vizibilă inclusiv la nivelul liderilor. După ce discută despre necesitatea soluționării problemelor lor de către instanțe superioare, în următoarele discuții arată de fapt că nu cred în acele instanțe, „care nu vor decât să le ia votul la alegeri”.
9. Apariția unor soluții minimale de supraviețuire. De la instituționalizarea leacurilor băbești la îngroparea morților în localitățile învecinate cu mari eforturi, în special pe timp de iarnă, comunitățile sărace de romi și-au dezvoltat comportamente de supraviețuire minimală care, la rândul lor, produc mai departe comportamente ale culturii sărăciei și sentimentele de apatie și neputință.
10. Capacitatea de autosusținere economică este limitată, și generează, pe mai departe, subdezvoltare. Având o putere de cumpărare cvasiinexistentă, romii săraci sunt ocoliți

de investiții majore care încep să își facă simțită prezența în unele localități rurale mai bine organizate. Problemele romilor se înmulțesc mai repede decât soluțiile de asistare socială, fiind necesare dezvoltarea unor măsuri de autosuținere activă economică (recalificare sau calificare profesională, locuri de muncă permanente, fructificarea meseriilor tradiționale etc.) care însă depășesc cel mai adesea posibilitățile administrației locale.

11. Sărăcia și capacitatea de autosuținere economică limitată generează comportamente antieconomice greu de contracarat prin programe obișnuite de suport. Consecința este ignorarea viitorului și lipsa totală a noțiunii de economisire, fie că este vorba de bani, fie de alimente sau alte bunuri. Chiar după ce primesc ajutoare sau reușesc să obțină într-o anumită lună un venit mai bun, acestea nu reprezintă o soluție pentru rezolvarea situației pe termen mediu și lung.

„- Acum ce probleme au romii? [Ce soluții preconizați] pentru ridicarea lor economică, sau cum vedeți? Cum explicați sărăcia asta? Că nu primesc pământ?

- Primesc, dar nu îl muncesc. Li se pare că e departe pământul. Nu au cultura muncii” (interview cu intelectual din Ocolna).

12. Lipsa proprietății este un alt element important al culturii sărăciei din satele sărace.

13. Deși este puternic gregară, comunitatea este foarte slab structurată. Viața comunitară este foarte restrânsă și incapabilă de organizare minimală.

14. Ca un corolar al acestor caracteristici este lipsa perspectivelor personale și ale comunității de apartenență în ansamblu. De asemenea, romii intervievați, inclusiv liderii, tind să reducă problemele lor la explicație foarte restrânsă: „primarul nu ne dă”. Ei nu își „văd” problemele în contextul mai larg al problematicii comunei sau orașului în care locuiesc. Dar mai mult decât atât, ei nu acționează ca și comunitate, întrucât nu își înțeleg problemele personale în cadrul comunitar. Din acest punct de vedere, comportamentul politic al romilor este predominant unul conjunctural, determinat de memoria recentă a celor mai importante dintre ajutoarele primite de la diverse forțe politice.

5.2. Elitele locale

Elitele române sunt relativ eterogene în orientare, fiind dominate de criteriile conjuncturale de raportare la realitate. De asemenea, liderii locali sunt adesea dezbinați. Situația s-a agravat atunci când guvernul a ales să susțină o anumită parte a reprezentanților politici romi. Această situație a fost resimțită acută în unele comunități:

„Dom’le asta e o problemă pe care aș vrea să o prindeți în raportul ăsta și e foarte interesantă. În anii aceștia doar o singură organizație a fost agreată, luată în brațe și aceștia au ajuns dictatori, pur și simplu încercau să conducă această etnie dar nu spre bine pentru că ei conduceau de fapt pentru un interes de grup. Noi am sesizat acest lucru și la ora actuală și raportul de țară care a fost făcut de UE a arătat această greșeală a guvernului prin faptul că au colaborat doar cu o singură organizație și din cauza asta nu s-a putut pune în practică o strategie. Nu poți să pui două persoane să pună în practică o strategie, o strategie trebuia făcută de toate organizațiile rromilor care au lucrat pentru că noi am făcut strategia, nu domnul Năstase, pentru că strategia era făcută dinainte de 2000 iar el a semnat, iar meritul lui este că a avut voința politică să o pună în aplicare, și trebuie scos în evidență acest lucru. Dar după aceea nu s-a mai putut face nimic căci ăștia au monopolizat-o și nu au făcut nimic. Apoi s-a sesizat și UE și în raportul de țară au arătat greșeala asta. Și prin faptul că guvernul alocă indemnizația asta pentru o singură organizație. Anul trecut au fost 60 miliarde pe care le-au luat doar ei și le-au folosit cum au vrut iar celelalte organizații pur și simplu nimic. Noi facem totul pe banii noștri. Anul care vine vor fi 200 miliarde de lei. Aici este greșeala căci una este când ia un croat sau un polonez, care sunt 5-10 mii de persoane și se înțeleg iar noi suntem 3 milioane și banii se iau nu după organizație, se iau după numărul de populație. ăștia iau bani pentru 3 milioane, normal cei mai mulți iau țigani, dar ei iau doar pentru comunitatea lor iar celelalte organizații sunt știrbite de indemnizații și de aceste drepturi. De asta avem probleme. Guvernul ar trebui să înțeleagă că organizația respectivă trebuie să acorde indemnizații la toate organizațiile politice care sunt patru: Partida, Centrul Creștin, Alianța pentru Unitatea Rromilor, atâtea sunt electorale, restul sunt doar organizații neguvernamentale. Și atunci noi ne-am văzut pur și simplu îndepărtați cu toate că noi, organizațiile celelalte, suntem adevărații lideri și adevărații oameni care vor să facă ceva pentru această etnie, am făcut această Alianță pentru Unitatea Rromilor pe care o conduc, cu care participăm acum în alegeri și țelul nostru este de a scoate un grup parlamentar. Vrem să nu mai avem acel deputat din oficiu care se dă... Acum rromii nu mai sunt aceiași din 90, au învățat, s-au făcut atâtea exerciții politice, am făcut cu ei și pregătire

amplă pentru vot pentru că ei săracii puneau ștampila pe toți, ca să nu se supere.” (discuție cu Florin Cioabă, președintele AUR, Sibiu).

În ceea ce privește alcătuirea elitelor române, avem în vedere în studiul nostru persoanele care au vizibilitate și pregnanță socială foarte evidentă, atât la nivelul comunității locale cât și al autorităților locale. Cel mai adesea, prestația își asociază bogăția, însă nu în toate cazurile. De asemenea, cu câteva excepții notabile, aceste persoane sunt bărbați trecuți de 40 de ani. Deși au trecut mai bine de 10 ani de când se practică discriminarea pozitivă la admiterea în învățământul superior pentru romi, încă nu s-a constituit o pătură intelectuală romă suficient de vizibilă care să își asume coerent și pe termen lung problematica acestei comunități. În acest fel, latura ideatică și intelectuală a elitelor române este încă subreprezentată. Cele mai importante personalități locale sunt preocupate în special cu diverse afaceri, fiind persoane bogate și foarte bogate. De asemenea, la nivelul comunităților nu se constată o apropiere eficientă și suficientă între frământările intelectualilor romi și a celor înstăriți, preocupați de afaceri.

„Noi am vrea să dezvoltăm un centru de afaceri, unul din lucrurile pe care vreau să le propun d-lui Năstase dar acum e o perioadă tulburătoare dar indiferent ce guvern va veni va trebui să-și împărtășească aceste idei pentru că sunt niște soluții care trebuie puse în practică. Ar trebui un centru de afaceri pentru romi prin care nu numai România să vină cu oportunități de afaceri ci și țările europene din afară, dacă vor să nu mai emigreze romii, să vină la noi să le dea de lucru, că ei nu vor neapărat bani. Prin proiecte ajung foarte puțini bani la romi, se cheltuie pe seminare, întâlniri la cele mai luxoase hoteluri cu dineuri, etc și la romi nu mai ajunge nimic. Și se spune <da dom'le am trimis pentru romi, am făcut seminar la Marriot la Hilton>...” (Florin Cioabă, Sibiu).

„- Cum vă explicați că un tânăr energetic ca dumneavoastră nu sunteți interesat de politică?

- Nu am găsit nimic interesant. Eu văd politica la televizor.” (interviu tânăr bogat, Sibiu).

„- V-ați gândit să colaborați, să spuneți unui partid toate ideile dumneavoastră?
- Eu nu sunt în nici un partid, partidul meu este Dumnezeu.
- Pot să vă întreb de ce nu faceți politică?
- Nu-mi place...
- Păi atunci cum pot oamenii așa să iasă din mizerie dacă cei mai capabili și cei care văd realitatea nu fac politică?
- Eu îmi văd de familia mea. Am nepoți, copii de crescut” (lider local, Sibiu).

Cel mai adesea formulele de structurare a puterii sunt paternaliste, unde un lider polarizează în imediata sa vecinătate o serie de „capi de familie”, care la rândul lor sunt priviți cu mai mult sau mai puțină ascultare de către membrii comunității. Există și formule mai laxe de structurare, în special acolo unde un partid sau o organizație romă s-a extins recent, iar liderul local gravitează mai mult administrativ în jurul îndepărtatului centru de putere al organizației respective. În special în comunitățile sărace, liderul local are o situație ingrată, autoritatea sa depinzând direct de succesul rezolvării unor probleme punctuale, ale persoanelor care îi solicită ajutorul.

Fără a se constitui într-o regulă, elitele locale intră adesea în alianțe mai mult sau mai puțin formale cu reprezentanți locali ai unor partide parlamentare.

Liderii romi colaborează într-o măsură mai mare sau mai mică cu autoritățile locale. Colaborarea cu autoritățile locale este net îmbunătățită acolo unde birourile județene pentru romi sunt ocupate de persoane dedicate muncii lor. În discuțiile pe care le-am avut pe teren, romii preferă ca respectiva funcție să fie ocupată tot de romi.

Eu cred că nimeni nu rezolvă problemele romilor, un român ar rezolva doar 20% din problema romilor, dar dacă acel reprezentant ar fi rom își va da tot interesul. (lider local, Sibiu).

Ei au votat cu PSD-ul, pentru că doar partidul ăsta a spus că face ceva pentru noi. Liderii romilor din județul Sibiu am înțeles că au depus o plângere la prefectură,

împotriva consilierului pentru romi ca să fie schimbat, ca să fie un consilier rom, dar nu știu dacă se va lua în considerare (discuție Sibiu).

„- Și la Strehaia dvs. sunteți președintele organizației mari.
- Da. Șefa romilor. La ședințe, mă cheamă. Fac ședința cu ei, la două săptămâni.
- Și cam câți aveți înscriși în organizație?
- Păi aproape majoritatea cu drept de vot. Am avut voturile care au fost, au fost numai aici 500 de voturi.
- Și aveți consilieri aici la primărie?
- Nu.
- La alegerile locale nu a candidat nimeni din partid?
- Nu.
- Nici pe consilieri, nici. Si cam câți romi sunt în localitate?
- Sunt mulți, vreo 1200.
- Și la alegeri pe cine ați susținut? Dacă nu ați avut candidat, totuși sunteți 1200...

- N-au vrut să se bage la primărie. Organizația a susținut candidatul PSD-ului.”
(interview lider rom, Strehaia).

În ansamblu, legătura dintre comunitate și liderii săi este relativ slabă. Tipul de relație este tot cel vechi, de tip paternalist. Modernitatea și-a pus amprenta mai mult prin relativizarea autorității, desigur, pe fondul perpetuării sărăciei cronice în comunitățile sărace. În general însă, legătura dintre lideri și comunitate se traduce în rezolvarea unor probleme punctuale. Liderul rom nu beneficiază de suportul comunității ca și forță aptă să se mobilizeze în susținerea unor revendicări, după cum nici comunitatea nu se bucură de protecția dezinteresată, constantă și coerentă a liderului pe care-l propulsează. În general, legătura între elitele locale și romi este slabă, inclusiv între administrația locală și comunitatea romă.

„- Poate că au nevoie și de un lider. Credeți că ei vă văd ca pe un lider local, că ei sunt cam dezbinați?

- Nu, nu mi se pare ca mă privesc așa.

- Ascultă de Stoican [liderul local rom, consilier în comună]?

- Da, cam de el ascultă. A făcut... Nu pot să vă zic, dar ascultă mai mult de el că reprezintă problemele lor personale, în primărie, pe la oraș, cu adevărate.” (interviu cu preot, Ocolna).

Pentru a întări legătura dintre comunitate și lideri, o serie de personalități locale au susținut necesitatea direcționării fondurilor de sprijin direct la comunități.

„- Cum romii nu au stabilitate, ar trebui să fie granițele libere. Când am fost la Bruxelles, au dat nu știu câte milioane de dolari, dar nu au ajuns, că suntem 3 milioane de romi. Și alți guvernatori care fură mii de miliarde?

- Dar acolo aveți prieteni, pe Adrian Severin și alții din parlamentul European. Că ei sunt membrii și ai guvernului. Ați încercat să vorbiți cu ei și să găsiți soluții pentru o problemă anume?

- Păi și Mădălin asta a tras pentru țiganii lui, muzicanții, nu pe noi. ...

Banii aceștia nu se dau la cetățeni, sunt dați la organizații, de stat, ca să lucreze cu ong-urile romilor” (interviu Sibiu).

În final, trebuie menționat faptul că pentru o serie de lideri locali, prioritatea etniei romilor o constituie integrarea lor în societatea românească. Pentru acești lideri, urgențele romilor sunt relativ identice cu cele ale restului societății.

„- Hai mai bine s-o lăsăm baltă și să punem baza pe agricultură, asta e baza. Pentru că România este o țară bogată, are aur. Tot ce a făcut Ceaușescu s-a terminat.

- Deci soluția ziceți ca ar fi să se îmbunătățească agricultura.

- Să facă autostrăzile, că au ce să le dea de muncă. Ei țin banii ca să îi fure ei? Și să vezi ce bine o să fie, avem sare, petrol, grâu, aur.

- Dacă ar fi să faceți dumneavoastră un partid al romilor care ar fi primele lucruri pe care le-ați propune?

- Eu dacă aș fi președintele României, ori prim-ministru, mai întâi aș face o agricultură modernă și să vând eu grâu, nu să îl cumpăr, utilajele pentru petrol aș investi, tractoare pentru țărani, să muncească. Aș sprijini pe țărani. Domnule, eu nu mă bag în politică, dar să le spui că un țigan, uite ce vorbește.

- Deci se rezolvă toate problemele, și ale românilor și ale romilor dacă se dă de lucru la agricultură, la industrie, autostrăzi.

- Și mineritul să-l pună pe picioare.

- Deci romii nu trebuie tratați separat de ceilalți.

- Nu, că toți suntem români. Și săracul și bogatul tot ștampila aia o pun... acolo nu scrie țigan sau român. Iar partidul ăsta care e la putere să pună osul la treabă [cu referire la alianța D.A.]. Că Năstase ce a făcut guvernul lui, de a mers țara înainte. Și guvernării ăștia noi să facă țara să meargă înainte” (interviu lider Sibiu).

Capitolul 6

INFLUENȚA CLIVAJELOR, DIFERENȚELOR INTRA-ETNICE ȘI DIVERSITĂȚII ASUPRA ATITUDINILOR POLITICE A ROMILOR

A trata atitudinea politică a romilor similar cu cea a unor etnii relativ omogene din punct de vedere al nivelului de trai, culturii și altor criterii socio-economice (maghiarii, de exemplu) ar fi o eroare metodologică fundamentală.

Pe lângă diferențele semnificative între romi și restul populației (subliniate și de indicatorii ulteriori privind gradul de sărăcie, de exemplu) există diferențe majore în rândul etniei române care dau naștere unor clivaje majore și, implicit, unor atitudini diferite față de viața politică și actorii politici.

Minoritatea maghiară, o minoritate etnică de dimensiuni totale asemănătoare cu minoritatea romă conform sondajelor bazate pe heteroidentificare (aproximativ 7 % din populația României) dar extrem de omogenă economic, social și cultural, este caracterizată de „disciplină electorală” pentru că a eliminat pe cât posibil clivajele, fragmentarea pe două componente esențiale: ideologia și interesele locale, singurele surse potențiale de disensiune și divizare a intereselor. Prin înglobarea în/sub umbrela UDMR a unor formațiuni cu ideologii diverse, de la centru-stânga la centru-dreapta minoritatea maghiară a eliminat (sau a minimalizat) separarea pe criterii ideologice. Prin formularea unor obiective de interes general sau majoritar pentru etnie (educația/universități în limba maghiară, utilizarea limbii maghiare în zonele cu minoritate semnificativă, autostrada Transilvania, etc) au fost evitate divizările pe criterii comunitare, locale, regionale. Deși nu este atât de omogen și disciplinat precum pare (rata de participare la vot mult mai mare decât media pe țară și procentele de redistribuire aducând maghiarilor procente care, comparate cu ponderea în total populație fac evidentă existența unei părți din electoratul maghiar care nu votează cu UDMR) electoratul maghiar și-a asigurat de fiecare dată reprezentarea în Parlament.

Prin contrast, romii au o serie de criterii care îi diferențiază de maghiari sau de o altă etnie omogenă, fiind caracterizați de următoarele *clivaje și diferențe intraetnice*:

Clivaje	Diferențe (intra-etnice)	Consecințe la nivelul organizării	Consecințe la nivelul atitudinilor politice
Clivaj cultural	- Peste 12 neamuri principale diferite (include diferențele tradițional-netradițional)	Apariția de partide și lideri în competiție unii cu alții. Liderii tradiționali sunt esențiali în comunitățile tradiționale	Fragmentarea voturilor prin divizarea electoratului în funcție de neam, de lider tradițional, etc
	- Religii diferite și organizare religioasă suprapusă cu cea a majorității	Incapacitatea de a utiliza liderii religioși ca sursă de mobilizare	Existența unor comunități în care mesajele liderilor etnici nu sunt cunoscute sau sunt preluate doar mesajele liderilor majorității
	- Vorbitori sau necunoscători ai limbii romani	- Interese diferite privind utilizarea în școală a limbii - Imposibilitatea de a se adresa în scris sau verbal întregii etnii	- atitudini diferite față de utilizarea limbii și implicit față de mesajele liderilor politici privind utilizarea limbii
Clivaj economic	Săraci- bogați	Săracii, cei mulți, sunt în general dependenți de cei care oferă sau distribuie resurse , de liderii centrali sau locali ai majorității, de cei care se află sau s-au aflat la putere	Liderii etniei nu pot să ofere prea multe avataje concrete așa că nu sunt votați
	Proprietari – neprietari (de case, pământ, afaceri)	Atitudinea diferită față de programe economice diferite	Sărăcia de masă a adus voturi multe partidelor de stânga egalitariste, gen PSD
Clivaj politico-	Partide diferite	Lideri politici în competiție și conflict	Fragmentarea voturilor prin divizarea electoratului

asociativ			în funcție de partide, liderii și oferta lor etc
	Separare Partide- asociatii civice – persoane neangajate	Conflicte intra-etnice, disensiuni	Pierderea de către partide a capitalului de încredere al organizațiilor civice care desfășoară proiecte de suport.
Clivaj comunitar	Rural-urban	Mediul rural presupune rol preponderent al liderilor comunității, liderilor locali din rândul etniei sau al majorității	Voturile sunt negociate adesea cu autoritățile locale în rural iar liderii naționali, fără putere și resurse în plan local sunt ignorați pentru că sunt „prea departe de viața de zi cu zi a oamenilor”
	Comunități cu acces – comunități excluse	Comunitățile izolate sunt departe de liderii politici centrali și de informațiile privind etnia în ansamblu	- Se votează în funcție de interesele locale în comunitățile izolate și /sau excluse
	Comunitati compacte- c. mixte – romi dispersați	Liderii etniei nu au acces facil la romii care trăiesc în comunități mixte sau izolați printre majoritari	Voturi care merg la partidele majorității

Iată indicatori care subliniază diferențele intra-etnice și interetnice în cazul minorității roma

Autoidentificarea etnică a celor intervievați în Cercetarea ICCV din 1998

Tabel. Apartenența etnică a celui care a răspuns la chestionar, 1998 (% din total respondenți)

	Total eșantion	Grup compact de romi	Romi dispersați	Urban	Rural
Romi	60,68	67,13	58,14	55,91	63,96
Cu precizarea neamului de apartenență	19,04	21,84	17,93	18,08	19,69
fără precizarea neamului de apartenență	41,64	45,29	40,21	37,83	44,26
Altă etnie decât roma	38,87	32,87	41,23	43,25	35,85
Non-răspuns	0,45	0,00	0,63	0,83	0,19
Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Se vede din tabelul anterior că doar o parte dintre cei identificați de mai multe surse ca fiind romi se declară ei înșiși ca atare. Pentru ceilalți o detașare de etnie, inclusiv prin vot este foarte probabilă. De asemenea doar unii își declară neamul dintre cei care se declară romi. Ponderea celor care se identifică cu etnia este mai mare în comunitățile compacte și în mediul rural.

O sursă potențială de neparticipare la vot a unora este lipsa actelor de identitate, buletinul fiind obligatoriu pentru a putea vota.

Tabel. Ponderea persoanelor cu și fără acte de identitate, 1998

Tipul de act	Au...	Nu au...	Non-răspuns
Certificat de naștere (pentru toți membrii gospodăriei)	91,8%	4,7%	3,5%
Buletin de identitate (pentru cei în vârstă de peste 14 ani în momentul studiului)	91,9%	3%	5,2%
Pașaport (pentru cei în vârstă de peste 14 ani în	13,6%	81,2%	5,2%

momentul studiului)			
---------------------	--	--	--

Lipsa de informare a romilor, evidentă în tabelul următor îi face pe mulți dintre romi să voteze pornind de la indicațiile liderilor de opinie locali, oricum extrem de subiectiv.

Tabel 1. Frecvența cu care oamenii urmăresc principalele canale media, 1998

	Des	Uneori	Niciodată	Non-răspuns
Ascultați radio-ul	16,7%	31,6%	44,5%	7,2%
Citiți ziare, reviste	7,4%	29,2%	55,6%	7,8%
Vă uitați la televizor	34,7%	27,6%	31,8%	5,9%

6.1. Sărăcia în rândul etniei rome

Disproporția între rata sărăciei severe înregistrată în cazul populației rome și cea pe total populație este evidentă. Acest fapt îi face pe romi mult mai vulnerabili, mai puternic centrați pe interese materiale, pe o motivație legată de nevoile lor materiale de bază.

Tabel - Rata sărăciei în funcție de etnie (2001)

	Rata sărăciei severe	Rata sărăciei
Română	9,3	24,4
Maghiară	6,4	19,9
Romă	52,2	75,1
Germană	1,8	7,4
Alta	11,3	31,7

Sursa: calcule CASPIS (2003) pe baza datelor INS referitoare la 2001

O dovadă a sărăciei în rândul romilor este impactul mult mai mare pe care îl are asupra lor (comparativ cu media populației or cu celelalte etnii) programul Cornul și Laptele. Este, de asemenea o dovadă a atașamentului unei părți din etnie față de Guvernarea PSD care a introdus acest program, programul fiind primit foarte bine de părinții elevilor și de

întreaga populație și contribuind la creșterea participării școlare în special în zonele sărace și în rândul minorității rome (tabelul 12).

La data realizării cercetării, evaluarea programului era pozitivă, 92,2% dintre cei intervievați care aveau în întreținere copii în ciclul primar afirmând că aceștia au primit zilnic corn și lapte. Utilitatea acestui suport este neîndoielnică, afectând pozitiv o mare parte a copiilor școlari și în special copiii rome și pe cei din mediul rural.:

Tabel - „... pentru copilul dvs., cornul cu lapte ...” (%) *

	<i>Quintile de venit</i>					<i>Etnia</i>			<i>Mediul</i>		<i>Total</i>
	<i>Q1</i>	<i>Q2</i>	<i>Q3</i>	<i>Q4</i>	<i>Q5</i>	<i>Ro</i>	<i>Rom</i>	<i>Magh</i>	<i>Urb</i>	<i>Rur</i>	
						<i>m</i>	<i>ân</i>	<i>iar</i>	<i>an</i>	<i>al</i>	
<i>Este absolut necesar, Dvs. neavând ce să-i dați la pachet</i>	38.6	7.4	4.3	3.8	0.0	60.0	12.7	9.1	9.2	19.9	14.9
<i>Îi prinde bine în zilele în care nu aveți ce să-i dați la pachet</i>	45.5	29.6	39.1	42.3	12.9	26.7	35.8	40.9	31.2	39.1	35.4
<i>Reprezintă doar un supliment care-i place</i>	15.9	48.1	45.7	42.3	58.1	13.3	40.8	36.4	44.0	35.4	39.4
<i>Nu au nici o valoare</i>	0.0	14.8	10.9	11.5	29.0	0.0	10.8	13.6	15.6	5.6	10.3

* în totalul celor cu copii aflați în ciclul primar

Sursa: „Barometrul de opinie publică – octombrie 2002” realizat de Metro Media Transilvania cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă.

6.2. Accesul la ajutorul social (acum Venit Minim Garantat) este o sursă de ameliorare a stării de sărăcie la care foarte mulți dintre romii săraci apelează. Acest lucru îi face dependenți de autoritățile locale, în special de primar care folosește VMG ca pe un instrument de influențare a votului romilor mai ales în localitățile rurale sărace.

Situația ajutorului social la populația de rome în **1998**:

Consideră că nu sunt îndreptățiți să primească				
--	--	--	--	--

ajutor social	21%		
Nu au depus dosarul pentru că oricum nu se dă	14%	Cred că au dreptul dar	<i>Se consideră</i>
Nu le-a fost primit dosarul (necorespunzător)	5%	nu au depus dosar: 28%	<i>îndreptățiți să</i>
Nu au actele necesare	9%		<i>primească</i>
Dosarul a fost respins	17%	Au depus dosar:	<i>ajutor social:</i>
Dosarul este depus dar nu au primit rezultatul	5%	47%	75%
Dosarul a fost aprobat	25%		
Nu au răspuns la întrebare	4%		

O altă sursă gravă de sărăcie și vulnerabilitate a romilor este **situația locuirii** care le creează mari probleme romilor.

Tabel – Situația locuirii la populația de romi (1998)

<i>Situația locuinței</i>	<i>Pondere</i>	<i>Pondere</i>	<i>Pondere</i>
Casă la curte cu chirie	6,5%		<i>Total cu chirie 16,5%</i>
Apartament cu chirie	10%	<i>Total la bloc:</i>	
Apartament proprietate	11%	21%	<i>Total proprietate legală 61%</i>
Casă personală (a familiei) cu acte pe teren	50%	<i>Total la casă:</i>	
Casă construită ilegal (fără acte pe teren)	21%	77,5%	<i>Total proprietate ilegală 21%</i>
Nu au răspuns la întrebare	1,5%		

Sursa: baza de date ICCV „Romi 1998”.

În România a locui cu chirie în prezent constituie în general un dezavantaj, (prețul chiriei pe de-o parte și lipsa de siguranță privind păstrarea contractului pe termen mediu și lung).

* Dintre romi 16,5 % locuiesc cu chirie, ceea ce înseamnă că au un risc ridicat de a ramane fara locuinta si, în plus, mai trebuie sa si platească chirie.

* O situație și mai gravă o întâlnim la cei 21% dintre romi care locuiesc într-o casă pentru care nu au acte de proprietate, casă construită sau, (în cazuri mai rare) ocupată ilegal. Pe lângă problemele juridice pe care această situație le ridică (este vorba de multe zeci de mii de gospodării de romi practic sute de mii de persoane fiind în pericol de a-și pierde locuința dacă legea s-ar aplica în litera ei, este foarte probabilă folosirea în scopuri politice a acestei situații (cei care votează „corect” vor fi tolerați de autorități sau chiar li se va legaliza situația).

Bibliografie

- Burtea, V. , 2002 – Romii în sincronia și diacronia populațiilor de contact – Editura LuminaLex, București
- Lewis, O., 1959 – Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty – Panther, Londra
- Preda, M., 1997 - Capitolul 6: Educatia Copilului - în Pentru o societate centrată pe copil - Ed. Alternative, Bucuresti, pp. 60 - 70
- Preda, M., 1998 - Cap. 12 Grupuri sociale excluse/ignorate de politicile sociale în România-, în Politici sociale în România:1990-1998- Zamfir, C. (Co-ord.), Ed. Expert, Bucuresti, pp.301 – 342
- Preda M, 2002 – Politica Socială Românească – între sărăcie și globalizare – Editura Polirom, Iași
- Wilson, W. J, 1991 – The truly disadvantaged: the inner city, the underclass and public policy – University of Chicago Press Book
- Wilson, W. J. (editor) , 1993 – The Getto Underclass – Sage Publication
- Zamfir, E., Zamfir, C., (co-ord.), 1993 - Țiganiii între ignorare și îngrijorare (Romany between neglect and concern)- Alternative, București
- Zamfir, C., Preda, M. (co-ord.) 2003 – Romii în România, Editura Expert, București

Capitolul 7

MINORITARI ȘI MAJORITARI. FRONTIERE IDENTITARE SIMBOLICE. “NOI” DESPRE “CEILALȚI”, “CEILALȚI” DESPRE “NOI”. ROMII ȘI ROMÂNII

“Hărți mentale”, spații sociale

O întrebare importantă care se poate pune dincolo de existența acestei tendințe structurale este cum se regăsește și se resemnifică la nivelul subiectiv al populației romă această situație, care sunt coordonatele subiective ce pot contura o matrice comprehensivă care să permită înțelegerea acestei situații. O cale spre găsirea unui posibil răspuns este cea a investigației „alterității interioare” (L. Chelcea și P. Latea, 2000), a acelor procese psihosociale subiective ce contribuie la configurarea identității etnice a romilor prin raportare la presiunea „alterității” ce vine pe aceeași cale din partea populației majoritare. Aceste procese de construcție identitară configurează frontiere simbolice ce delimitează identitatea romă de cea majoritară, modul în care se dezvoltă prima fiind în strânsă dependență de aceste obstacole simbolice ce acționează ca adevărate „hărți mentale” ce orientează interacțiunea dintre romi și majoritari în spațiul social. Aceasta face ca relația „noastră” cu „ceilalți” să se realizeze atât în termeni obiectivi – prin cunoaștere și interacțiune directă, cât și în termeni subiectivi – pe baza unor structuri socio-cognitive complexe.

În viața de zi cu zi oamenii dezvoltă o serie de reprezentări sociale complexe despre indivizii și grupurile din spațiul social. O formă particulară de reprezentări sociale sunt *stereotipurile etnice* considerate de către Walter Lippman (1922), ”imagini din mintea noastră”, adevărate “*harți mentale*” cu ajutorul cărora ne orientăm în relațiile cu ceilalți, acestea având un rol foarte important în formarea atitudinilor noastre față de grupurile etnice. Din date se observă că, atât românii, cât și romii, atunci când se raportează la *in-group* o fac mai ales prin intermediul atributelor pozitive. Aceasta se datorează faptului că indivizii, ca și grupurile, tind spre dezvoltarea unei *identități sociale pozitive* (H.Tajfel, 1978). În general, oamenii își doresc să aparțină unor grupuri care au o imagine pozitivă în societate deoarece au nevoie să-și construiască, să-și mențină și să-și

argumenteze o concepție pozitivă despre sine (Tajfel și Turner, 1979-1986, *apud.* Bourhis și Leyens, 1997). Astfel, ei tind să evalueze pozitiv grupul etnic din care provin. Datele par să susțină această ipoteză.

Raportarea la *out-group* relevă o situație mai interesantă. În timp ce românii, atunci când se raportează la romi, o fac mai ales prin prisma trăsăturilor psihomorale negative (hoți, murdari, leneși etc), romii se raportează la români mai ales prin prisma trăsăturilor psihomorale pozitive, profilul acestor trăsături fiind foarte asemănător cu profilul trăsăturilor autoatribuite de către români. Altfel spus, romii îi percep pe români foarte asemănător față modul în care românii se percep pe ei înșiși. O ipoteză care ar explica această situație ar fi *nevoia de acceptare socială* din partea romilor ca grup minoritar.

Primele trei trăsături autoatribuite de către români sunt: ospitalitatea (primitori), hărnicia (harnici) și omenia (cumsecade). Ele reprezintă și primele trei atribute cu frecvența cea mai ridicată din cadrul calităților psihomorale autoatribuite.

Pentru analiză am luat în considerare primele trei caracteristici, atât din cadrul atributelor pozitive cât și din cadrul atributelor negative. Astfel, românii se percep pe ei înșiși ca fiind : primitori (60.8%), harnici (47.8%) și cumsecade (40.4%). Din punct de vedere al defectelor psihomorale românii se autopercep ca fiind delăsători (9,2%), dezbinați (8%) și egoiști (6.7%). Primele trei trăsături autoatribuite de către romi sunt: primitori (39.8%), cumsecade (31.8%), harnici (30.1%). Acestea coincid cu primele calități psihomorale autoatribuite de către romi din punct de vedere al frecvenței de apariție. Defectele psihomorale autoatribuite cele mai frecvente sunt: dezbinați (17.6%), leneși (14.1%) și hoți (9,4%). Calitățile atribuite de români romilor sunt: uniți (20.1%), cumsecade (7%), harnici (5,9%). Defectele psihomorale atribuite de români romilor sunt: hoți (50.6%), murdari (47.2%) și leneși (43.5%). Primele trei calități psihomorale atribuite de romi românilor sunt: primitori (39,8%), cumsecade (31.8%) și harnici (30.1%).

Fig. 2. Cum se autopercep românii și cum îi percep romii pe români (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 14-15)

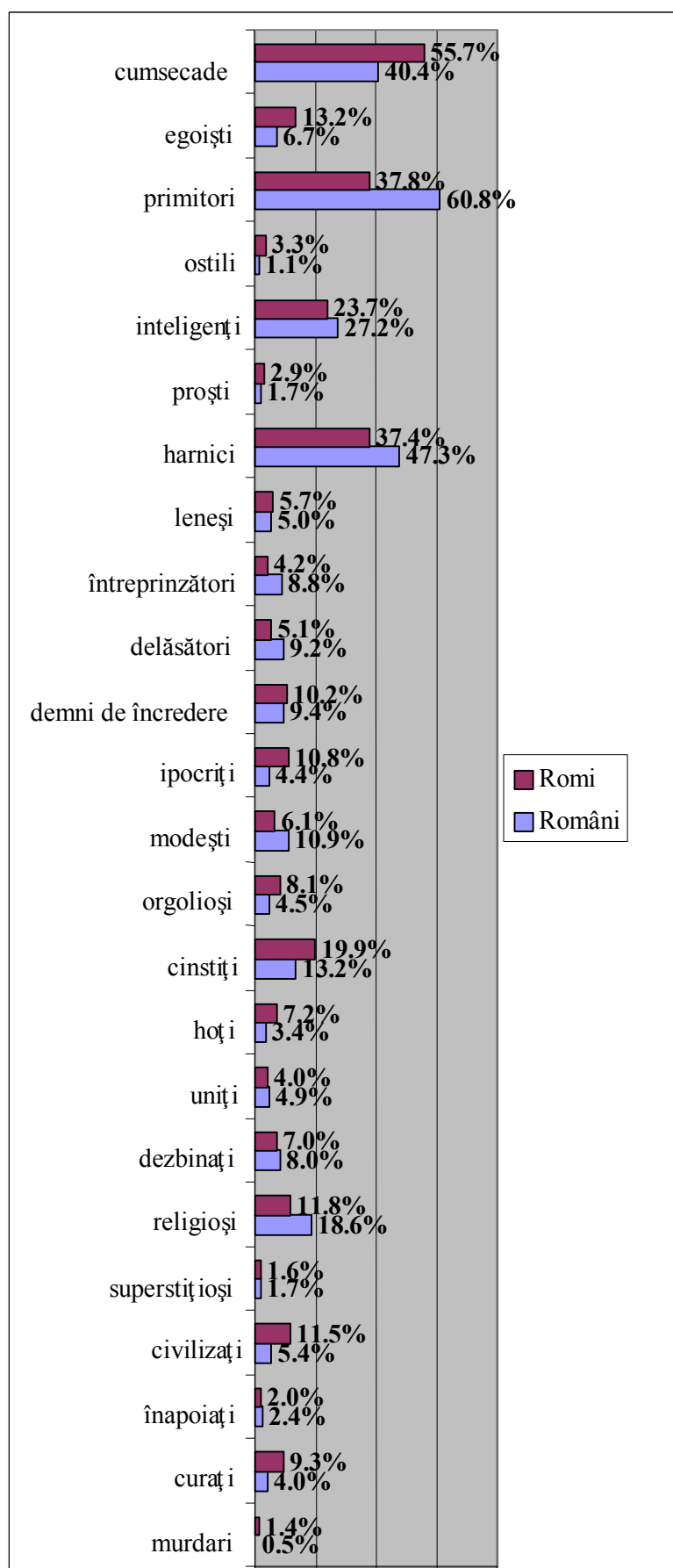
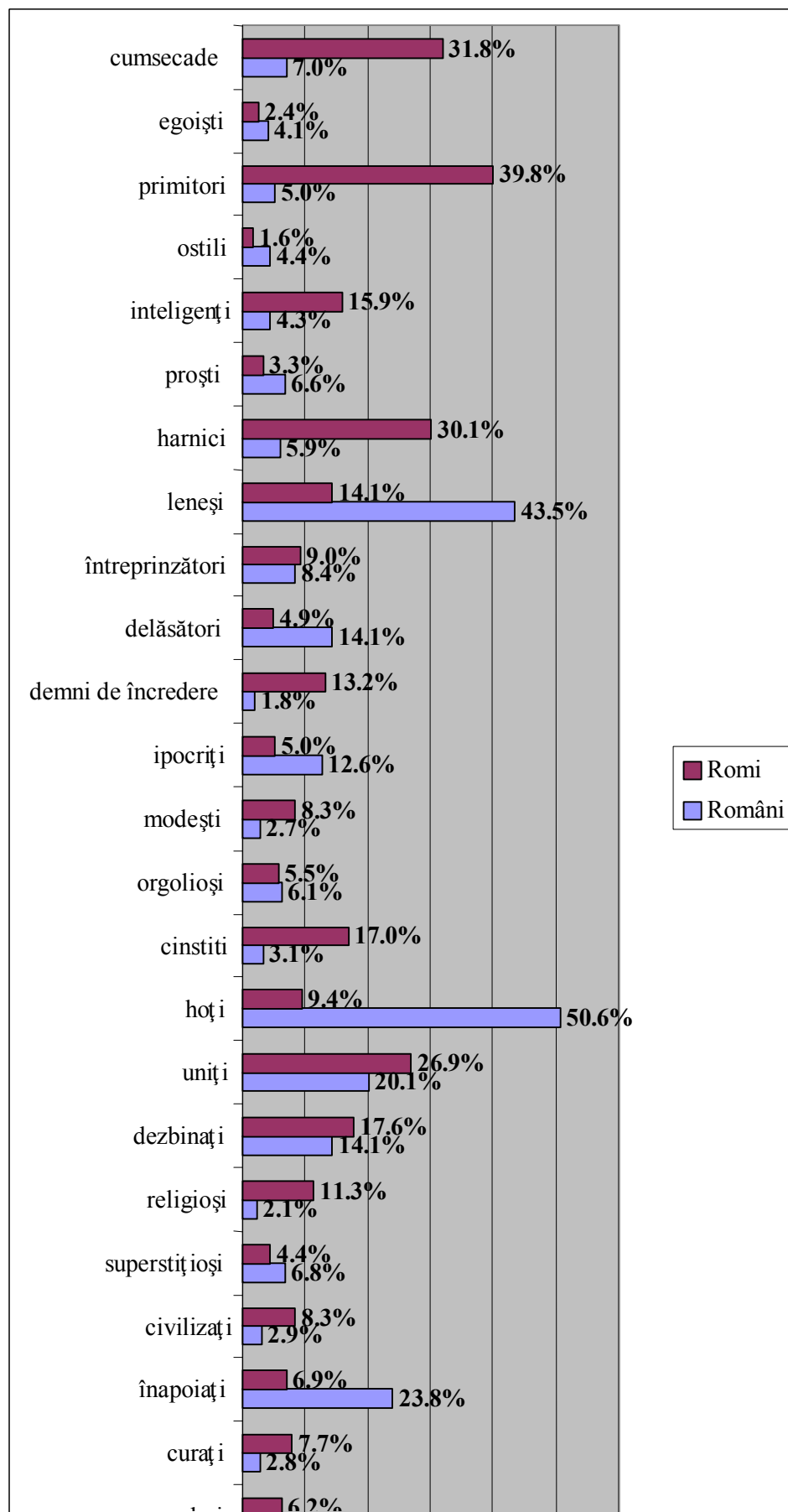

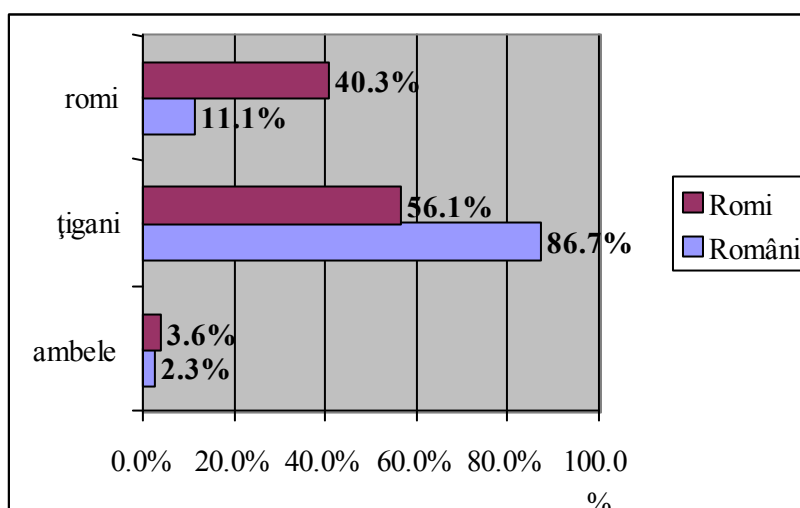
Fig. 2. Cum se autopercep romii și cum îi percep românii pe romi (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 18-19)

7.1. Stigmatul etnic și managementul unei identități devalorizate social

Românii, în marea lor majoritate (86,7%), spun de obicei “țigan” când se referă la un membru al etniei romilor. Procentul romilor care își spun de obicei “țigani” este mai redus, dar dacă este să ne luăm după “regula majorității”, putem spune că mai mult de jumătate dintre romii din România își spun “țigani” (56,1%).

Fig. 2. Răspunsuri la întrebarea : « Dumneavoastră cum spuneți de obicei ? »(Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 102-103)

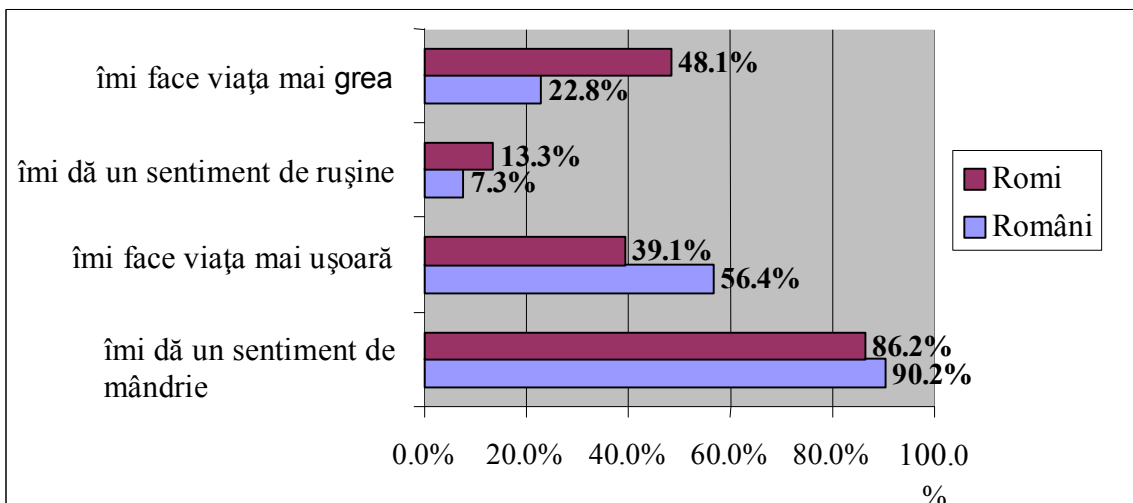
În aceste condiții apare întrebarea: “țigan “ sau “rom”? Studiile psihosociologice relevă faptul că apartenența la anumite grupuri devalorizate social de către ceilalți îi orientează pe membrii acestora spre dezvoltarea unor mecanisme de “managerizare” sau “manipulare” a acestui stigmat în sensul definirii unei identități sociale cât mai pozitive care să aibă ca rezultat acceptarea lor socială (Erving Goffman, 1967). Stigmatul etnic se referă la o serie de trăsături psihomorale ale membrilor grupului etnic respectiv, care conduc la devalorizarea socială a acestui grup, având efect negativ în planul acceptării sociale. Etonimul “rom”, promovat în special de către elita romilor, poate fi considerat o modalitate de manipulare a stigmatului etnic în sensul construirii unei identități de grup

pozitive. Dezvoltarea unor percepții negative față de romi din partea populației majoritare îi transpune pe aceștia în situația de grup stigmatizat (hoți, murdarii, leneși, etc) stimulându-se apariția unor mecanisme de minimizare a stigmatizării. Astfel, “romii sunt la curent cu simbolistica majoritară și cu puțină abilitate, resemnifică acest tip de percepție în moduri favorabile”(L. Chelcea și P. Latea, 2000, 101).

7.2. Semnificații sociale ale indentității etnice

În general vorbind, se poate afirma că atât pentru români cât și pentru romi “faptul de a fi român sau rom” conferă un “sentiment de mândrie”. Se poate observa că românii, în mai mare măsură decât romii, trăiesc acest sentiment. De asemenea, romii trăiesc în mai mică măsură decât românii faptul că identitatea etnică “le face viața mai ușoară” și în mai mare măsură decât românii trăiesc sentimentul că identitatea etnică le “face viața mai grea”. Aceste informații relevă, pe de o parte, tendința romilor spre construirea unei *identități etnice pozitive*, iar, pe de altă parte, *percepția propriului stigmat etnic*. Aproape jumătate dintre romi consideră că identitatea de rom le face viața mai grea.

Fig. 1. Răspunsurile « total de acord » și « mai degrabă acord » la întrebarea :« În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații: faptul că m-am născut ROMÂN(ROM)... » (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 6-7)

7.3. Capcana “hartilor mentale”

O situație aparent paradoxală se întâlnește atunci când românii și romii sunt puși să se raporteze la relațiile dintre grupurile din care fac parte atât la nivelul țării cât și în zona în care locuiesc. Astfel, se observă tendința românilor de a aprecia relațiile români-romi la nivelul țării ca fiind mai degrabă conflictuale decât de colaborare sau de ignorare reciprocă, iar când subiecții sunt puși să aprecieze această relație la nivelul zonei în care locuiesc, consideră că acestea sunt mai degrabă relații de colaborare decât relații conflictuale sau de ignorare reciprocă.

Fig. 1. Răspunsuri la întrebarea: “Dintre următoarele expresii care descriu relațiile dintre romanii și romii din România, care vi se pare că exprimă realitatea mai exact?” (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p.48).

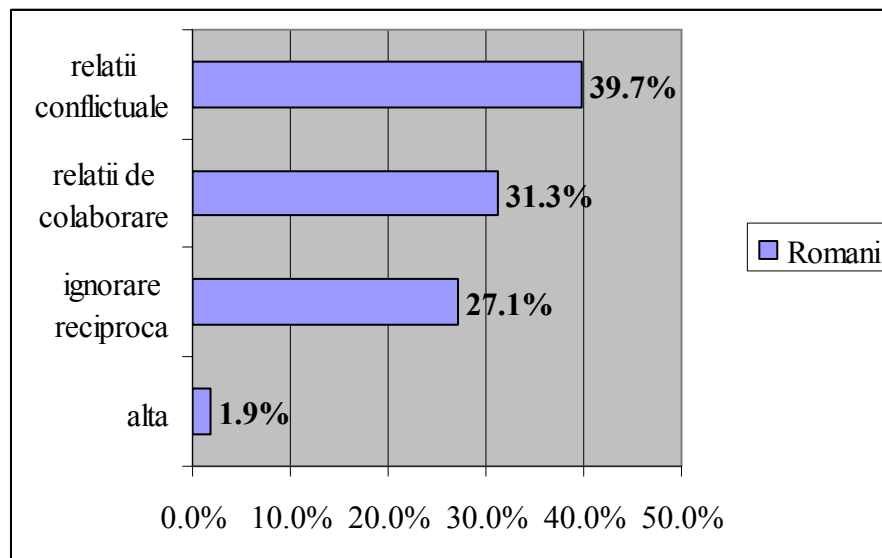
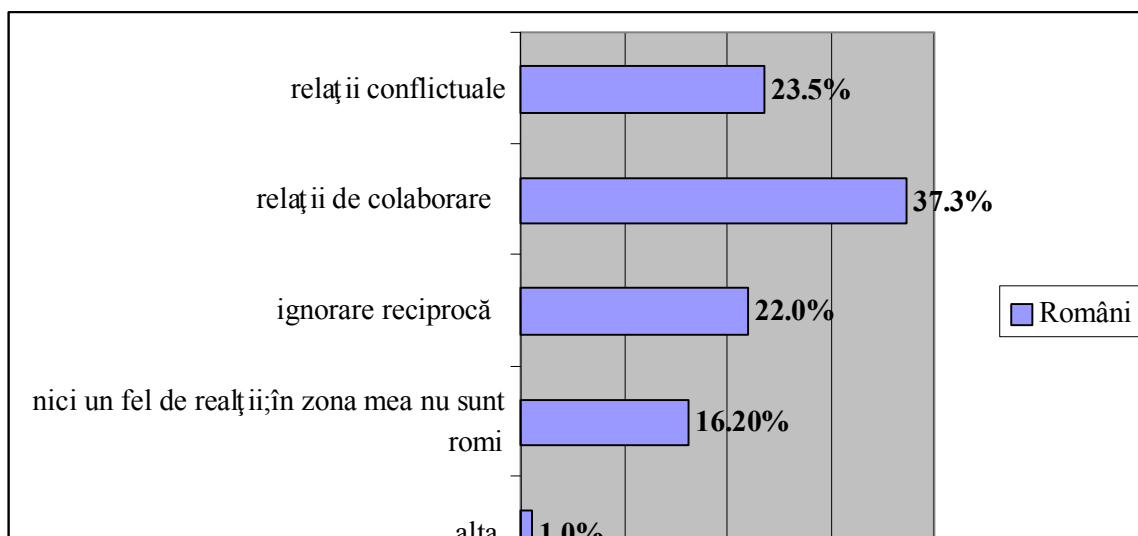

Fig. 3. Răspunsuri la întrebarea: “Dar în zona în care trăiți dvs., cum se pot descrie relațiile dintre români și romi?” (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p.49).

Dar să vedem în ce constă “capcana hărților mentale”. Dacă ar fi să analizăm relațiile dintre românii și romii din România numai după aprecierea globală, la nivel de țară, am putea trage concluzia eronată că în România ar exista în general o relație conflictuală între români și romi. Însă dacă luăm în calcul și răspunsul la cea de a doua întrebare situația pare inexplicabilă la prima vedere. Cu alte cuvinte, este ca și cum românii ar spune: “În România relațiile dintre români și romi sunt conflictuale dar în zona unde locuiesc eu avem relații de colaborare”. O posibilă explicație pentru acest paradox este faptul că atunci când românii se raportează la situația din țară o fac mai degrabă prin prisma stereotipurilor etnice negative (“cad în capcana hărților mentale”) și mai puțin prin prisma relațiilor efective, iar când se raportează la zona în care trăiesc o fac mai degrabă prin prisma realității (relații efective cu membrii acestei comunități) și mai puțin prin prisma stereotipurilor etnice. Cu alte cuvinte, atunci când se raportează la situația din țară subiecții se raportează la *categorie* (romii) prin prisma elementelor mentale stereotipe ce caracterizează această categorie (hoți, murdari, leneși, etc) atribuind indivizilor elementele categoriei iar când se raportează la zona în care trăiesc influența procesului de categorizare scade, subiecții raportându-se mai mult la indivizi decât la categorie și de aceea influența elementelor cu caracter stereotip scade.

Aceste ipoteze sunt susținute de rezultatele unor cercetări anterioare realizate în România pe tema atitudinilor etnice care susțin ideea că “atitudinea față de minoritățile etnice se fondează nu pe cunoașterea directă a populației respectivei etnii, ci pe stereotipurile etnice”(S. Chelcea, 1994, 235).

7.4. “Distanța socială “ dintre români și romi

Distanța socială presupune un tip de raportare al indivizilor la grupurile etnice ce implică numărul și tipul de contacte pe care individul le acceptă față de un grup etnic.

Evaluând datele putem spune că românii, în general, manifestă o anumită *distanță socială* față de romi, distanță exprimată într-un comportament de evitare a contactelor cu membrii acestui grup etnic. Mai mult de jumătate dintre români sunt în dezacord cu ideea de a avea romi ca “vecini, “prieteni” sau ca “membri ai familiei”. Însă faptul că marea majoritate a românilor din România acceptă ca romii “să trăiască în România” și “să locuiască în localitatea lor” dovedește că, deși românii manifestă atitudini sociale negative față de romi, acestea nu iau forma xenofobiei.

Fig. 3. Răspunsuri “acord” la întrebarea: « Vă rugăm să precizați cum vi s-ar părea ca persoane aparținând următoarelor grupuri etnice/naționale din România: Romi. (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 36).

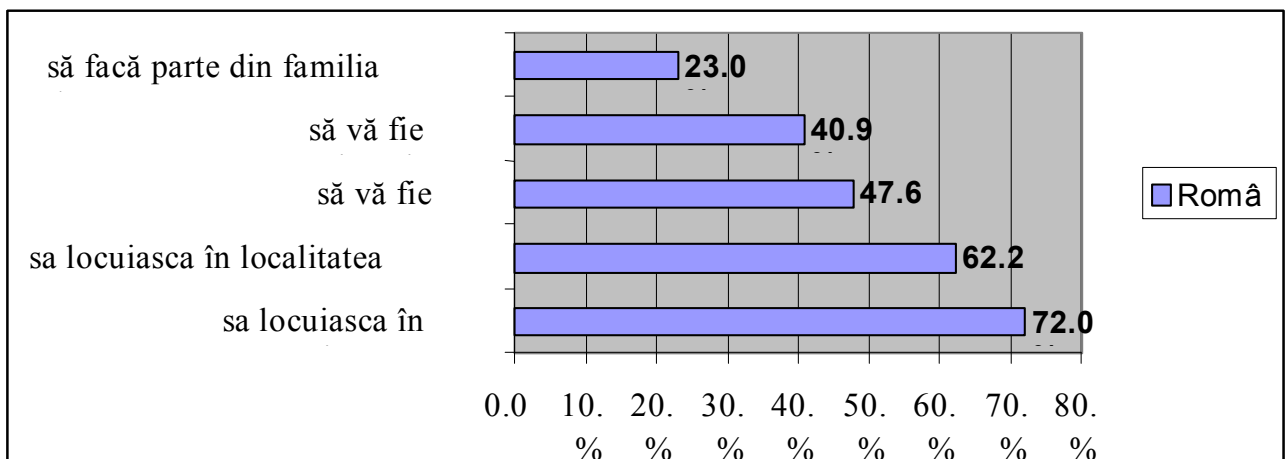
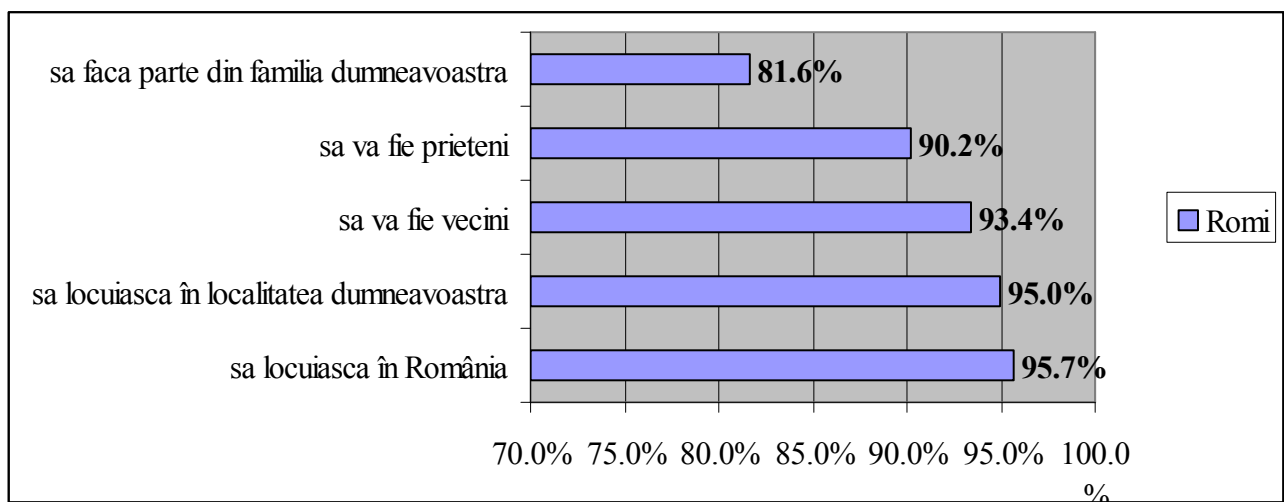

Fig. 4. Răspunsuri “acord” la întrebarea: « Vă rugăm să precizați cum vi s-ar părea ca persoane aparținând următoarelor grupuri etnice/naționale din România: Români. (Barometrul relațiilor etnice, octombrie 2002, p. 39).

Această situație se poate datora faptului că “modul de viață perceput ca specific pentru populația de <țigani> este apreciat ca incompatibil cu un mod de viață <normal> și cu atât mai puțin <modern>” (Zamfir și Zamfir, coord., 1993, 37). Așa cum susțin Cătălin Zamfir și Elena Zamfir (1993, 38) “în istoria colectivității române nu au existat tradiții de reacție negativă de masă față de romi originată în vreun fel de teama colectivă sau individuală. Se poate observa că romii manifestă o *distanță socială* mai redusă față de români, exprimată în comportamente de intensificare a contactelor sociale și nu izolare. Faptul se poate explica prin nevoia de acceptare socială pe care o resimt membrii acestui grup etnic în raport cu populația majoritară.

“Discuția cu datele” scoate în evidență mai multe aspecte importante pentru analiza relațiilor dintre cele două grupuri etnice. Am văzut că raportarea românilor la romi, mai ales când se face la nivel global (aprecierea relației dintre cele două grupuri etnice la nivelul țării) se face mai degrabă prin prisma “imaginii pe care o avem despre romi” și mai puțin pe baza cunoașterii directe. În realitate, ne raportăm nu la romi ci la imaginea pe care o avem despre romi. Totuși, există și cealaltă față a monedei. Se poate pune întrebarea: oare nu există și ceva adevărat în aceste imagini pe care populația majoritară le are despre romi? Nu au aceste stereotipuri nici un fundament real? Răspunsul îl găsim în așa numita *teorie a sâmburelui de adevăr* care scoate în evidență faptul că stereotipurile nu sunt pur și simplu structuri de imagini scornite de mintea noastră. Studiile arată că sărăcia se distribuie neuniform în societate, grupul romilor fiind unul dintre cele mai afectate de acest fenomen. De regulă, sărăcia implică o *cultură a sărăciei* ceea ce presupune un complex de fenomene sociale care se asociază, printre acestea regăsindu-se și fenomenele infracționale. De aici și imaginea romului hoț, leneș, murdar, etc.

Un alt fapt care trebuie subliniat este că românii nu manifestă xenofobie față de romi, chiar dacă *distanța socială* față de grupul romilor este mai mare decât cea față de alte grupuri etnice din România (ex: maghiari, evrei, germani, etc). Aceasta se poate constitui într-o condiție importantă pentru succesul unor programe de comunicare socială care să micșoreze distanța socială între români și romi și de asemenea, se poate constitui într-o condiție importantă pentru susținerea din partea populației a unor măsuri active de politică socială, care să vizeze o mai bună integrare a romilor în societate.

Capitolul 8

SEMNIFICAȚIA SOCIALĂ A VOTULUI. O PRIVIRE PARTICULARĂ ASUPRA ETNIEI ROMILOR

Votul ca tip de instituție socială, capătă în cadrul spațiului social semnificații determinate de filtrele identitare prin care membrii grupurilor etnice se raportează la realitate. Este incontestabilă dimensiunea sociologică a mecanismelor participării politice. Însă, pe lângă acestea o importanță mare o au și mecanismele psihosociale ale procesului prin care membrii grupurilor etnice se raportează la procesele politice. Astfel, comportamentul politic al membrilor etniei romă din România este determinat pe de o parte de tendințele structurale în ceea ce privește participarea politică a grupurilor etnice din România și țările Europei de Est, iar pe de altă parte, acesta este expus aceluiași tipuri de influențe ca și comportamentul populației majoritare. Scopul studiului este acela de a oferi câteva explicații privind participarea politică în rândul etniei romă.

8.1. Definirea situației electorale și comportamentul de vot: rolul proceselor psihosociale

Importanța mecanismelor subiective de raportare la spațiul politic devine cu atât mai mare în momentele de “contact superficial” dintre guvernați și candidații partidelor politice, din timpul interacțiunilor simbolice desfășurate pe parcursul campaniilor electorale. A. Bulai (1999) descrie “situația electorală” ca fiind caracterizată de două dimensiuni. Prima este dimensiunea obiectivă a acestui tip de situație socială și se poate caracteriza prin următoarele elemente: acordarea unui vot unuia sau altuia dintre candidații politici sau unuia sau altuia dintre partidele politice, vot care în cele mai multe cazuri este unul pozitiv (deși există și situații în care votul este unul negativ, acordat împotriva altui candidat); existența unui număr limitat de candidați și partide politice între care electoratul trebuie să aleagă. Cea de a doua dimensiune este cea subiectivă și ține de modul în care subiecții își reprezintă la nivel subiectiv situația electorală obiectivă. Alegătorii optează pentru una sau alta dintre soluțiile propuse, pentru unul sau altul dintre candidații politici, pentru unul sau altul dintre partidele politice, în funcție de

semnificațiile subiective pe care le învestesc în actul votului. Altfel spus, este vorba despre o resemnificare subiectivă a situației electorale obiective. Dacă obiectiv, la nivel logic, situația electorală poate fi definită ușor, fără probleme, fiind indentică pentru toți actorii sociali, la nivel subiectiv există practic o multitudine de definiții a situației electorale: “Alegerea în sine are semnificații deosebite pentru oameni, pentru unii este un tip de suport pentru anumiți actori, pentru alții este un tip de sancțiune, poate să reprezinte o obligație de a te conforma sau un gest de disidență etc” (A. Bulai, 1999, 23). Sociologia constructivistă susține că realitatea socială este o realitate construită subiectiv, ea având semnificație pentru indivizi în măsura în care aceștia o investesc cu sens; sensul conferit de către indivizi depinde de resursele de status și simbolice ale fiecărui individ în parte. De aceea, definirea subiectivă a situației electorale nu este nici pe departe la fel pentru toți electorii. În concepția autorului mai sus citat, situația electorală ideală s-ar regăsi în condițiile în care definiția obiectivă a situației electorale ar coincide cu definiția subiectivă a acesteia. Această situație este însă una ideal-tipică, neregăsindu-se practic în realitate, totdeauna existând o divergență între cele două tipuri de definiții. Însă definițiile subiective ale situației electorale nu au totuși un grad maxim de heterogenitate, manifestându-se, în realitate, anumite tendințe: “[...] există o tendință centrală în definițiile situațiilor electorale, această tendință, modul în termeni statistici, poate sau nu să se identifice cu datele obiective ale situației electorale, cert este însă că ea reprezintă o anumită normalitate sau o anumite atitudine care, eventual, prin vot, poate reprezenta un comportament tip” (A. Bulai, 1999, 24). Pornind de la această constatare, autorul indentifică două categorii de votanți: 1) votanții tipici – în situația în care există convergență în ceea ce privește definirea situației electorale și, 2) votanții atipici – caracterizați prin divergență în ceea ce privește definirea situației electorale. Altfel spus, votanții tipici sunt acei votanți ale căror justificări subiective ale votului acordat unui candidat sau unui anumit partid politic se înscriu, statistic vorbind, în valorile tendinței centrale. Votanții atipici sunt acei electori ale căror semnificații subiective legate de definirea situației electorale diferă față de semnificațiile subiective manifestate de majoritatea electorilor deși, tehnic vorbind, votul lor se înscrie în tendința centrală a votului manifestat de către ceilalți. Autorul mai sus menționat ia în considerare trei tipuri

de procese psihosociale ce influenteaza in mod activ definirea situatiei electorale: polarizarea, procesle de atribuire si tendinta de centrare pe putere vs opozitie.

Procesul de polarizare scoate in evidenta ‘tendinta grupurilor de a lua decizii mai extreme decat media pozitiiilor initiale ale membrilor grupului’(S. Chelcea, 2003, 263). In cazul situatiei electorale acest proces devine o necesitate, contribuind la simplificarea spatiului simbolic electoral:”Este vorba de tendinta de a reduce aceasta realitate (n.a. situatia electorala) la doua dimensiuni valoric opuse. Ea tinde sa fie privita in doi termeni, de regula opusi sau doar complementari. Partidul x si toate celelalte, sau doar partidul y, ceilalti in aceasta situatie nemaicontand”(A. Bulai, 1999, 36). Astfel, liderii politici pot fi corupti sau cinstiti, de stanga sau de dreapta, liberali sau psd-isti etc. Acest proces psihosocial reflecta, in fapt, tendinta oamenilor de a se raporta la spatiul simbolic al situatiei electorale, mai degraba in termeni valorici, decat in termeni cognitiv-rationali. Astfel, gradul de polarizare al realitatii electorale va fi cu atat mai mare cu cat gradul de implicare valorica a indivizilor, in perceptia acestei realitati, este mai mare (A. Bulai, 1999). Pornind de la aceste considerente, avem pe de o parte persoane puternic implicate din punct de vedere valoric-atitudinal si care au tendinta de a percepe mesajele politice in termeni polari, evitand mesajele neutre, iar pe de alta parte, avem persoane slab implicate valoric in definirea situatiei electorale, care “accepta nuantarile si eventualele discursuri de tip rational (sau doar in forma rationala, poate fi vorba foarte bine si de sofisme)”, aceste persoane putand fi caracterizate atat de optiuni electorale difuze, cat si de nivel redus de activism politic (A. Bulai, 1999, 37).

Un alt mecanism important ce conditioneaza modul in care indivizii definesc subiectiv situatia electorala este procesul de atribuire. Atribuirile sunt procese psihosociale ce permit oamenilor sa explice cauzele comportamentelor lor si ale celorlalti, contribuind la crearea senzatiei ca mediul social este unul in care lucrurile, evenimentele se produc in mod logic, mediul social capatand astfel, in perceptia subiectilor, caracter ordonat si coerent. Sunt procese prin care oamenii asociaza un sens propriului comportament, comportamentului celorlalti sau evenimentelor din viata lor, prin intermediul acestora realizandu-se legatura intre aspectul obiectiv din mediu pe care individul il percepe si perceptia acestui aspect concret, asa cum apare ea la nivel subiectiv (J-C. Deschamp si A. Clemence, 1996, 82-94). Prin raportare la situatia electorala,

procesele de atribuire s-ar referi la modul in care oamenii atribuie cauze comportamentelor actorilor politici si actiunilor partidelor politice. Aceste cauze pot fi plasate de catre subiecti atat in interior, cat si in exterior. Plasarea lor in interior implica faptul ca un anumit comportament se datoreaza unor “dispozitii personale” ale subiectului observat, iar plasarea lor in exterior implica faptul ca un anumit comportament observat se datoreaza unor conditii sociale, eterne, unor conjuncturi sociale de interactiune (J-C. Deschamp si A. Clemence, 1996; A. Bulai, 1999). Aceste procese de atribuire sunt totdeauna presarate de erori de rationament (atribuirea implica ideea ca in viata de zi cu zi indivizii desfasoara o activitate cognitiva asemanatoare cu cea a unui om de stiinta , analizand in mod rational cauzele comportamentelor si evenimentelor), una dintre cele mai importante si mai frecvente erori fiind cunoscuta sub numele de *eroarea fundamentala de atribuire*. Aceasta consta in aceea ca exista o tendinta sistematica ca atribuirile referitoare la comportamentele celorlalti sa se realizeze in primul rand prin raportare la existenta unor “dispozitii personale”(J-C. Deschamp si A. Clemence, 1996, 170). Atribuirile in legatura cu propriile comportamente poarta numele de autoatribuiri, iar cele referitoare la comportamentele celorlalti au fost denumite heteroatribuiri. Mai mult, in raport cu autoatribuirile, studiile sugereaza ca oamenii au tendinta de a asocia cauze “dispozitionale” (interne) pentru comportamentele valorizate pozitiv si cauze externe pentru acele comportamente valorizate negativ. Cand se raporteaza la ceilalti (heteroatribuiri) lucrurile stau in mod invers. Oamenii au tendinta de a asocia cauze interne acelor comportamente ale celorlalti care sunt valorizate negativ din punct de vedere social si cauze externe pentru comportamentele valorizate social in mod pozitiv. In ceea ce priveste definirea subiectiva a situatiei electorale este foarte important daca oamenii si-au format structuri atitudinale in raport cu acesta. Astfel, in acest caz “eroarea fundamentala de atribuire se refera la atribuirea unor cauze de tip structural(n.a. dispozitii interne) pentru actiunile evaluate pozitiv ale actorilor politici care sunt sustinuti, si conjuncturale (n.a. externe) pentru cele evaluate negativ, in timp ce pentru actiunile actorilor politici considerati adversari, cauzele sunt de natura structurala daca sunt evaluate negativ si conjuncturale, daca sunt apreciate ca fiind pozitive”(A. Bulai, 1999, 38).

Al treilea proces psihosocial luat in calcul, in analiza definirii situatiei electorale de catre A. Bulai(1999), este tendinta de centrare pe putere sau pe o pozitie. Acest proces este strans legat de procesul de polarizare a opiniilor prezentat anterior. Astfel, oamenii, in procesul de definire subiectiva a situatiei electorale, manifesta tendinta de a-si reprezenta un singur actor politic ca fiind exponentul puterii sau al opozitiei, chiar daca atat de partea puterii , cat si de partea opozitiei pot fi identificati mai multi actori ca exponenti, necesitatea acestui mecanism constand in nevoia, la nivelul simtului comun, de simplificare a definirii realitatii electorale. Mai mult, in realitate aceste mecanisme subiective pot influenta insasi viata politica reala, care tinde sa se conformeze acestora, manifestandu-se astfel, la nivelul spectrului politic, tendinta de constituire a doua forte politice reprezentative.

Configurarea vietii politice din Romania, din ultima perioada, pare sa confirme acest mecanism, putand fi indentificate la nivel simbolic doua structuri politice principale aflate in competitie (chiar daca acestea sunt doua aliante in componenta carora intra mai multe formatiuni politice).

Aceata tendinta face ca mesajele politice sau evenimentele politice cu care indivizii intra in contact sa fie interpretate in mod diferit, in functie de tipul de centrare pe care il realizeaza electorii. Pornind de la functionarea acestor mecanisme, A. Bulai(1999, 41) propune o matrice ce poate fi utilizata la analiza relatiei dintre centrarea si orientarea votului.

Tabelul 1. Matricea complexa a relatiilor dintre centrare – orientare a votului (A. Bulai, 1999, 41)

	Centrare pe putere	Centrare pe opozitie	
vot pentru putere	Activul multumit	Reactivul multumit	
vot pentru opozitie	Reactivul nemultumit	Activul nemultumit	Stabilii
vot pentru putere sau pentru opozitie sau absenteism	Inactivul		Instabilii
vot pentru putere sau pentru opozitie sau absenteism	Activul ambivalent		

Electorii din categoria “activilor multumiti” se caracterizeaza prin centrarea pe putere si prin acordarea votului pentru formatiunea sau alianta perceputa ca fiind la

putere in momentul in care se desfasoara campania electorala. Cei din categoria “activilor nemultumiti” sunt nemultumiti de putere; de asemenea, sunt centrati pe opozitie si acorda votul formatiunii sau aliantei percepute ca fiind in opozitie in timpul campaniei electorale. Categoria “reactivilor” ii cuprinde pe acei electori al caror vot are ca fundament adversitatea fata de putere sau de opozitie. Cei care manifesta adversitate fata de putere si voteaza cu opozitia formeaza categoria “reactivilor nemultumiti”, iar cei care manifesta neincredere fata de opozitie si voteaza pentru putere formeaza categoria “reactivilor multumiti”. Aceste patru categorii formeaza categoria, mai larga, a “stabililor”, a celor cu optiuni clare de vot si pozitii cognitive si afective clar conturate. Categoria “inactivilor” se caracterizeaza atat prin lipsa de interes fata de vot, cat si prin lipsa de centrare fata de fortele politice proeminente, putand fi caracterizati si prin absenteism, comportamentul lor de vot fiind puternic influentat de mesajele din timpul campaniei electorale. Din categoria “activilor ambivalenti” fac parte acei electori care sunt centrati in aceeasi masura atat pe opozitie cat si pe putere. Acestia desi se caracterizeaza, in general, printr-un activism scazut, nu manifesta totusi dezinteres fata de viata politica din tara, aceasta centrare ambivalenta datorandu-se in special gradului de nemulțumire ridicat, manifestat atat fata de activitatea fortelor politice aflate la putere, cata si fata de activitatea fortelor politice aflate in opozitie. Sunt acei electori care initial au sustinut o formatiune politica care acum le-a inșelat asteptarile si care nu au capatat inca incredere intr-o alta formatiune politica. Si acestia din urma reprezinta o tinta importanta pentru mesajele din timpul campaniilor electorale deoarece, spre deosebire de “inactivi”, sunt in mai mica masura caracterizati de absenteism la vot (A. Bulai, 1999).

Toate aceste precizari sunt in general valabile pentru definirea unei situatii de interactiune specifice mixului de reprezentari, afecte si comportamente, determinate de contactul cu comunicarea politica din timpul campaniei electorale. Pentru situatiile post-electorale se poate vorbi despre o defnire subiectiva a situatiei politice din tara.

Daca discutam in termenii dramaturgiei sociale, comunicarea electorala, pe langa aspectele programatice pe care le contine, cuprinde si o serie de promisiuni ce pot fi incadrate in conceptul goffmanian de “minciuna benigna”(E. Goffman, 1959/2003, 87). Aceste tipuri de mesaje sunt lansate tintit care anumite categorii sociale si au rolul de a menaja dorintele segmentelor de electorat respective. Desi promisiunile respective nu pot

fi verificate de catre electorat, ele contribuie in mod substantial la definirea intr-un sens sau altul al situatie electorale. De asemenea, aceste mesaje nu sunt neaparat crezute in intregime de catre electorat, insa ele constituie repere importante pentru formarea impresiilor despre candidati si partide politice. Este ca si cum oamenii ar accepta faptul ca in campania electorala “se minte” si ca toti candidatii apeleaza la astfel de practici atunci cand se lanseaza in promisiuni, important fiind daca promisiunile lansate sunt in concordanta cu nevoile si dorintele lor. De asemenea, studiile arata ca oamenii au capacitatea de a surprinde care sunt parerile celorlalti, de a determina la nivelul cunoasterii comune care este “climatul de opinie” in raport cu candidatii si partidele politice (E. Noelle-Neumann, 2001/2004). Acesta reprezinta “dimensiunea normativa” a opiniei publice, contribuind la “mentinerea coeziunii si consensului”, explicand faptul ca “[...]starea de spirit a populatiei influenteaza opiniile individuale”(S. Chelcea, 2002, 18). Altfel spus, electorii au capacitatea de a surprinde care este tendinta centrala in ceea ce priveste intentia de vot, unii dintre acestia reglandu-si comportamentul de vot in functie de modul in care percep ca ceilalti vor vota.

8.2. Tipuri de capitaluri si comportament de vot

Dincolo de aceste procese psihosociale ce intervin in definirea situatiei electorale si contribuie la orientarea comportamentului de vot, se pot surprinde si o serie de axe in functiei de care pot fi descrise comportamentele electorale. Astfel, Lazar Vlasceanu(2001), descrie trei tipuri de axe de analiza a comportamentului de vot in Romania:1) “axa intereselor pragmatice”; 2) “axa credintelor”, si 3) “axa puterii”. Baleajul pe prima axa, cea a “intereselor pragmatice”, se face in functie de acumularile de capital material si simbolic pe care le posedea electoratul. Astfel, votul poate fi determinat pe de o parte de “nevoia de maximizare a bogatiei”, iar pe de alta parte de “interesele de supravietuire”. Cele doua resorturi motivationale ale votului devin si capetele, extremele acestui continuum. Conform acestei axe, cei aflati la extrema “interese protective” sunt in mod simbolic orientati spre un “[...] stat voluntarist si mobilizator sau catre o autoritate ce-si asuma responsabilitatea instituirii binelui popular, protectiv si eventual uniformizator” (L. Vlasceanu, 2001, 25). Pe de alta parte, cei animati de “interese maximizatoare” sunt orientati de “cresterea avutiei personale sau catre afirmarea

simbolica a propriei individualitati in conditiile unei economii de piata” (L. Vlasceanu, 2001, 25). A doua axa, cea a “credintelor” este definita, in principal, prin componenta ideologica a votului. Aceasta axa permite descrierea modului in care s-a produs metamorfoza ideologiilor dupa decembrie 1989. Primul stadiu a fost cel al “demonizarii” ideologie comuniste, acest tip de atitudine avand mai degraba o puternica incarcatura afectiva si mai putin o incarcatura cognitiv-rationala. In aceste conditii arhitectura politicului s-a fondat pe “o linie paseista” avand ca punct de referinta fie perioada interbelica, fie perioada anilor '70, o directie post-comunista si o directie cu accentuata colaratura etnica si de “vibratie nationalista”. Caracteristica acestei arhitectonici politice a fost structurarea ideologica slaba, avand la baza fundamente doctrinare si deci, un slab caracter rational, primand in primul rand pozitia fata de ideologia comunista si tipul de argumentare in ceea ce priveste delimitarea fata de aceasta. Astfel, legitimarea de la trecutul interbelic a fundamentat aparitia partidelor istorice, tipul de deschidere din anii '70 si ideologia redistributiva au legitimat adeziunile la PDSR si legitimarea de la ideea de aparare a identitatii etnice a fundamentat aparitia partidelor cu puternic caracter etnic. Inainte de alegerile din 2000, situatia politica din Romania se caracteriza prin urmatoarele aspecte: 1) intarirea accentului pus pe doctrina, adeziunile la doctrina social-democrata fiind determinata de intarirea opozitiei, iar cele la doctrina liberala fiind determinate de desprinderea PNL de CDR; 2) apare ideea de tehnocrat, in sensul de om politic centrat mai putin pe doctrina sau ideologie si axat pe scopuri pragmatice. In conceptia lui L. Vlasceanu aceste tendinte, care aparent erau contradictorii, s-au dovedit a fi in realitate “alimentate de la acelasi izvor”, fapt ce a contribuit la eroziunea lor. Pe aceasta axa a credintelor se pot distinge doi poli: 1) “polul credintelor doctrinare inertiiale si/sau fundamentaliste; 2) “polul optiunilor cognitiv difuze”. Primul pol este format din cei care au aderat neconditionat la partidele existente, iar al doilea pol este format din cei cu viziune doctrinara putin structurata. Ipoteza pe care o sustine autorul este ca ponderea scazuta a celor cu viziuni doctrinare inertiiale fiind mica in raport cu ponderea celor cu “optiuni cognitiv-doctrinare difuze, a generat “o fluctuatie considerabila a electoratului la alegerile din 2000”(L. Vlasceanu, 2001, 28). Cea de a treia directie de analiza este ‘axa puterii’ si

“se refera la gradul si forma de participare a electoratului in gestionarea afacerilor publice” (L. Vlasceanu, 2001, 29). Astfel, la unul dintre poli se plaseaza cei care percep ca nu au nici posibilitati de control si nici posibilitati de exprimare in ceea ce priveste actiunile politice, cei care isi percep neputinta de a influenta mersul lucrurilor. La celalalt pol se afla “[...] cei care participa astfel in acele forme institutionalizate ale puterii politice sau civice incat ceea ce se decide, se aplica si se evaluateaza ii reprezinta si pe ei” (L. Vlasceanu, 2001, 29). Prin intersectarea celor trei axe prezentate, se pot descrie mai multe “cercuri ale evolutivitatii electorale”, avand in centrul lor “nucleul tare” sau nucleul dur al partidelor politice ce are in componenta pe acei electori care sunt animati de interese pragmatice, fie ele “protective” sau “maximizatoare”, care au credinte bine structurate si care au incredere in capacitatea lor de a influenta viata politica, avand ca final satisfacerea intereselor lor personale.

8.3. Tendinte structurale ale comportamentului de vot. Votul romilor ca “fapt social”.

Cum se manifesta aceste procese psihosociale in cazul electorilor romi? Care sunt axele care determina comportamentul electoral al romilor? Care sunt coordonatele subiective prin care romii definesc situatia electorala? Cum se resemnifica la nivel subiectiv relatia populatiei de etnia roma cu liderii romi? Acestea sunt intrebarile la care am incercat sa gasim un raspuns in acest subcapitol.

Se pare ca tendinta populatiei de etnie roma de a nu-si vota proprii lideri politici la alegerile generale, tinde sa capete caracteristicile unui *fapt social*, in sensul originar oferit acestui concept de catre sociologul francez Emile Durkheim (1894/19??). Aceasta tendinta pare ca are un caracter general in Europa de Est, se impune din exterior capatand caracterul unei tendinte structurale ce are efect constrangator asupra comportamentelor individuale. Astfel, Zoltan Barany(2001) considera ca desi in cadrul programelor de politica sociala dezvoltate si implementate in tarile Europei de Est s-a acordat o mare importanta politicilor sociale ce vizeaza rezolvarea problemele sociale ale membrilor etniei roma, romii tind sa fie subreprezentati atat in structurile politice de la nivel local, cat si in structurile politice de la nivel national. Autorul aduce în discuție factorii

specificali care actioneaza ca obstacole in calea succesului electoral al romilor, pe de o parte, iar pe de alta parte, autorul analizeaza relatiile dintre populatia de etnie roma si principalele organizatii politice. Astfel, autorul considera ca o problema importanta pentru participarea politica a romilor consta in dispersia mare a votului romilor, determinata de existenta mai multor organizatii rome care isi disputa voturile, fapt ce contribuie la slaba lor reprezentare la nivelul forurilor politice legislative. In timpul alegerilor din 1992, cele 120.000 de voturi s-au distribuit la cinci organizatii politice rome, romii obtinand doar locul garantat prin Constitutie. In Slovacia, in momentul alegerilor din 1998 au fost inregistrate 13 partide politice rome, iar in final nici unul dintre acestea nu a obtinut reprezentanti in Parlament. (M. Vasecka, 1999 *apud* Z. Barany, 2001). De asemenea, partidele rome nu au reusit formarea unor coalitii electorale nici intre ele, nici cu alte partide politice. In vederea sporirii fortei politice, romii din aceste tari au incercat formarea unor coalitii si a unor „organizatii-umbrela” cu alte organizatii rome. Astfel, in decembrie 1990 mai multe grupuri de romi din Ungaria au coalizat in Parlamentul Rom, avand scopul declarat de a obtine locuri in Parlament. La fel in Slovacia in anul 1993 s-a format Uniunea Romilor Slovaci prin coalizarea a 17 partide si grupuri rome. Insa, desi au existat aceste tendinte de unificare a fortelor politice de etnie roma, multe dintre aceste „organizatii-umbrela” s-au confruntat cu disensiuni, lupte interne si cu incapacitatea de a ajunge la un compromis” (Z. Barany, 2001, 3). Singura exceptie pe care Z. Barany(2001) o ia in considerare in raport cu trendul general din Europa de Este este situatia Partidei Romilor (PR) din Romania care a reusit sa formeze o alianta cu 11 grupari rome inainte de alegerile locale din 1996 in cadrul carora au fost aleși 132 de romi; in ciuda faptului ca nu a avut succes la alegerile generale, ea a adunat cele mai multe voturi ale romilor, aproximativ 80.000. Mai mult, in 1997 a fost semnata o colaborare pe cinci ani intre PR, CRISS (Centrul Romilor pentru Interventie Sociala si Studii) si Fundatia Aven Amentza iar in 1999, s-a creat Grupul de lucru al Asociatiilor Rome, pentru a lucra impreuna in cadrul Departamentului Guvernului pentru Protectia Minoritatilor Nationale, in vederea dezvoltarii unei strategii de imbunatatare a situatiei romilor (Z. Barany, 2001).

Un fapt ce contribuie la o mai mare dispersie a voturilor romilor este insasi specificul fiecarei comunitati in parte. Pe teren am intalnit situatii in care, mai ales in

comunitatile bogate traditionale, exista in fapt mai multi lideri influenti; de regula este vorba despre liderii care provin dintre cele mai bogate familii din comunitate. Activitatea acestora determina aparitia mai multor nuclee simbolice de influenta la nivelul comunitatii, polarizand voturile membrilor mai saraci ai comunitatii. Astfel de situatii am intalnit in Strehaia, judetul Mehedinti si Gilau, judetul Cluj. Probabil ca astfel de situatii se regasesc in multe comunitati traditionale de romi bogati.

Interviewator: Adica ei nu sunt uniti din punct de vedere politic?

P: Ce uniti? Ei nu stiu ce e aia politica. Stiu de Partida Rromilor. Nu cunosc presedintii, nici organizarea, au reprezentanti in consiliu. Nu stiu cum se voteaza la ei. Acolo... la ei, in sectiile de votare. Eu nu fac o desconsiderare, eu ii respect in masura in care merita, in apreciez asa cum se comporta ei, nu am nimic deosebit sa spun.

Interviewator: Cine e sef aici?

I: Sunt vreo 2-3, mai multi. Poate au mintea putin mai...Contactul cu civilizatia a inceput sa sparga unitatea[...](*I, profesor de istorie, pensionar, Strehaia, judetul Mehedinti*).

Dar mai intai sa vedem cum isi reprezinta la nivel subiectiv, romii, situatia electorala. Am putea spune ca exista o perceptie cvasigenerala, aceea ca liderii politici fac tot felul de promisiuni pe care apoi nu le mai respecta, iar vizitele pe care le fac in teritoriu pentru a cunoaste mai bine problemele cu care se confrunta romii se realizeaza doar in momentele de campanie electorala, cand incearca se "culeaga" cat mai multe voturi de la populatie. Aceasta ar putea explica de ce liderii romi au obtinut pe parcursul campaniilor electorale din ce in ce mai putine voturi. Asa ar putea sta lucrurile la o prima privire. Insa, in realitate, situatia este mai complexa. Intai de toate, acesta perceptie asupra liderilor romi se regaseste in general, in legatura cu majoritatea liderilor politici. Pe de alta parte, pe teren, se regasesc si situatii oarecum paradoxale. Sunt persoane care sustin si au votat aceiasi lideri politici desi in raport cu acestia sunt dominante aceleasi hetero-imagini negative. In aceste conditii apar intrebari de tipul: de ce voteaza oamenii persoane despre care cred ca nu vor face nimic pentru ei? De ce voteaza romii persoane despre care cred ca nu le vor sustine interesele? Cum isi rezolva electorii romi disonantele in legatura cu voturile acordate? Cum aleg oamenii pe cine sa voteze in conditiile in care ei percep ca toti liderii politici promit insa nu-si pun in practica promisiunile?

8.4. Stigmat etnic si comportament de vot

Liderul politic sau “omul care poate” si “omul care spune tot ce are, in fata omului”

Se pare ca desi, oamenii percep ca “toti mint” in timpul campaniei electorale, electorii dezvolta mecanisme de reducere a incertitudinii in raport cu decizia de vot, utilizand o serie de criterii subiective prin care-I deosebesc pe “cei care mint mai mult”, de “cei care mint mai putin”. Un astfel de criteriu este perceptia ca unii liderii “spun lucrurilor pe nume”. Altfel spus, starea de “minciuna benigna” ce se regaseste in campania electorala ii face pe oameni sa-si reduca disonantele in raport cu votul acordat unor persoane cere promit fara acoperire in realitate. E ca si cum oameni ar spune, “cel pe care il votez eu promite pentru ca asa este in campanie electorala, toti primit, insa macar candidatul meu spune lucrurilor pe nume, spune ceea ce crede, spune fara frica”:

<p>Dar de votat, pe cine veti vota? (interviewator) Mai ne gândim, nu știu, cred că dacă eu aș vota, eu sigur vă garantez că pe Năstase l-aș vota.</p> <p>Din ce cauză? Vi se pare că a făcut ceva pentru dumneavoastră? (interviewator) Mi se pare prea corect; și-ncă una: ori Năstase, ori Becali. De ce? ...Omul spune tot ce are, în fața omului.</p> <p>Vi se pare că este sincer, corect, mai mult decât ceilalți?(interviewator) Nu zic că nu mănâncă și el, mănâncă ca toată lumea, dar cu o condiție: mănâncă cu capul. Mănâncă cu capul, dar mai ajută și lumea.</p> <p>Da. (interviewator) Când te duci să faci o plângere, ceva etse în fața lui și omul dacă are să ceară...</p> <p>La cine vă referiți? (interviewator) La Becali și la...</p> <p>Și de unde știți? (interviewator)</p>
<p>Păi noi vedem la televizor când arată.La cât am văzut la televizor. Le citește cu toate plângerile cu care se duce lumea sunt la el pe birou. Le vede-n față.</p>
<p>Nu faceți și dumneavoastră o plângere dacă credeți că vă ajută? (interviewator)</p> <p>Păi de ce. Uite că n-am ajuns așa să facem, și o să facem și la el. Oricum, de ajutat prea mult nu ne ajută că...O să facem și la el; e omul, e banii lui, nu poți să obligi omul pe banii lui, noi trebuie să obligăm, eu trebuie să oblig primul, că el e primarul sectorului. Dacă te duci la ăștia alți, știi ce spun: „Ai fost la primar?”. Păi, dar ce, mă obligi pe mine, sunt banii mei, fac ce vreau cu ei. Când am fost la Băsescu, e adevărat că de acolo a trimis plic înapoi la sectorul 5 la Vanghelie. „E adevărat ce spune el cu plângerea pe care a făcut-o”. Unde e casa mea de 5-6 ani de zile. Eu nu am dreptul să stau în ghetou. Dreptul meu este să stau unde stă toți paralizații, unde e toți handicapații. El trebuie să aibă apă, să aibă... (<i>Femeie 33 de ani, 8 clase, zona Zabrauti, Bucuresti</i>)</p>

Reprezentarea despre un liderului ce urmeaza a fi votat se construiește in jurul verbelor “a da” si “a putea”. Din acest punct de vedere imaginile celor doi lideri mentionati de catre subiect, Adrian Nastase si Gigi Becali sunt foarte asemanatoare, principala cale de

construire a acestei reprezentari fiind utilizarea informatiei de la "televizor". Interesanta este constructia simbolica a argumentarii in ceea ce priveste "sinceritatea" lui Gigi Becali, in aceasta argumentare regasindu-se un mecanism attributional de autoprotectie prin care subiectul justifica decizia luata. "Omul" (Gigi Becali) ofera imaginea liderului care "ofera" si care "poate", insa nu este obligat sa "dea" din banii lui. Orientarea acestor tipuri de electori se face in primul rand pe "axa intereselor pragmatice", concentrandu-se catre polul "intereselor de supravietuire", ceea ce-I face sa-I sustina pe acei lideri ce promoveaza imaginea unor "autoritati protective". Aceata centrare pe ideea de protectie din partea liderilor politici este determinata de nivelul redus al capitalului material ce se regaseste in cazul populatiei de romi, in general.

Disonantele se rezolva in planul subiectiv al rationalizarilor, subiectii avand credinta ca pot distinge "adevarul" de "minciuna":

Credeți că o să se schimbe, credeți că o să se poată schimba ceva, sau credeți că o să rămână tot...? eu stau să vă întreb dacă...(interviewator)

Nu știu, domnișoară, că sunt prea mulți, pentru că ăla îl bârfește pe ăla. Ăla zice că face mai bine. Ăla zice că „Eu nu fac ca Adrian Năstase”, ăla nu fac ce face Băsescu, ăla nu fac... Băsescu zice „Eu nu fac ce face ăla, eu fac altceva”. Ăla a zis „Am dat cornurile, am dat laptele, am dat așa, am făcut așa..”. Ce, noi nu urmărim?

Păi normal.

Nu suntem analfabeți. Vedem și mai înțelegem chiar dacă nu știm politică.

Normal.

Câtuși de puțin înțelegem. Ei se bârfesc unul pe altul. Pe cine să mai crezi? Să zici, măi, îsta-i bun, hai să-l votăm pe ăsta, dacă tot se bârfește unul pe altul și, vorba aia, sunt acolo între ei, sunt colegi, lucrează unul lângă altul și... a dispărut încrederea, mila (*Femeie 33 de ani, 8 clase, zona Zabrauți, București*)

Liderul care are sanse de castig: "Pai, votam noi pe romi, romanii ne voteaza pe noi?"

Perceptia asupra sanselor de a castiga ale unui candidat politic rom capata o importanta foarte mare pentru acordarea votului. In cazul multor votanti romi apare perceptia ca un candidat rom nu ar avea sanse de castig pentru ca nu ar putea fi votat decat de romi, nu si de romani, multi romi orientandu-se spre candidatii altor partide in legatura cu care persista perceptia ca ar avea sanse de castig. Cuvintele unei femei de etnie roma sunt edificatoare in acest sens:

Nu v-ați gândit că e, poate, mai bine, să votați cu Partida Rromilor, că ei cunosc situația mai bine?(interviewator)

Mai bine, dar nu au avut voturi suficiente. Suntem mai mulți țigani decât români? Nu, nu suntem, să știți. Sunt mai mulți români ca țigani și așa că nu, în zonă, mă refer. Așa, în general să votați pe țigani, pe rromi. Păi, votăm noi pe rromi, românii ne votează pe noi, rromii? Nu ne votează în

orice caz în primăria locală, aici. Tot poporul pentru Nicu Păun. Și dacă n-ar vota românii, degeaba am vota. (*Femeie, 33 de ani, 8 clase, zona Zabrauti, Bucuresti*).

8.5. Vot pentru reprezentii puterii sau pentru reprezentatii partidelor care au sansa de castig. Votul ca manifestare a “intereselor protective” sau votul de acceptare.

Tendinta de a vota pentru reprezentatii puterii sau pentru reprezentantii opozitiei se poate explica prin mai multi factori. In primul rand acest trend este unul “normal”, tipic, in acest trend inscriindu-se si votul ppopulatiei majoritare, in general, in schimb, semnificatiile votului pot fi diferite, atat membrii populatiei majoritare, cat si membrii grupurilor etnice fiind expusi *procesului de polarizare a opiniilor* ce se realizeaza in timpul campaniilor electorale. In cazul romilor procesul de polarizare actioneaza in dublu sens. Pe de o parte este vorba polarizarea opiniilor in raport cu sustinerea propriilor lideri si partide in raport cu liderii si partidele percepute ca fiind, in general, sustinute de catre populatia majoritara, iar pe de alta parte este vorba de polarizarea opiniilor in raport cu liderii si partidele percepute ca fiind la putere si liderii si partidele percepute ca fiind in opozitie. Pe de alta parte este vorba de o presiune psihosociala de *inscriere a votului in tendinta centrala*. Studiile de psihosociologie privind influenta sociala sustin ca oamenii au capacitatea de repera opiniile celorlalti manifestand tendinta de a se alinia opiniilor majoritare, explicatia pentru acest fapt fiind “[...] ideea ca tendinta centrala reflecta un acord, o pozitie sau o opinie relativ consensuala care poate reprezenta un punct de sprijin sau chiar un reper” (E. Drozda-Senkowska, 2000, 43). F.H. Allpor(1962) susține ca in cadrul unui grup a mentine divergentele de opinii ar putea genera conflicte, iar aceasta asociere a opiniei personale la tendinta centrala ar semnifica nevoia indivizilor de evita un potential conflict. Mai mult Serge Moscovici(1985) sustine ca urmarea tendintei centrale este rezultatul unei “unui fel de negociere tacita” ce este influentata de importanta acordata de individ propriei opinii, de gradul lui de interes si de angajament, de nivelul de omogenitate al statului membrilor grupului(*apud* (E. Drozda-Senkowska, 2000, 44). O alta explicatie care ia in calcul si influenta mass-media este teoria “spirala tacerii” ce sustine ca persoanele care se autopercep ca fiind din minoritate, resimt presiunea majoritatii si drept consecita fie tac, neexprimandu-si opiniile, fie se asociaza opiniei celorlalti, aceste opinii fiind diseminate prin intermediul mass-media(E. Noelle-Neumann, 1974/2004; S. Chelcea, 2002). Insa, acest proces de estimare a opiniilor

celorlalti este presarat cu erori cognitive, una dintre acestea fiind ceea ce F.H. Allport(1924) a numit “ignoranta pluralista”, care exprima faptul ca oamenii pot face estimari gresite, astfel ca “ei pot percepe opiniile majoritatii ca fiind opinia minoritatii si, viceversa, opinia minoritatii ca opinie a majoritatii”(S. Chelcea, 2002, 124). Insa, asa cum arata I. Dragan(1996) tacerea poate fi consecinta lipsei de opinii si nu neaparat presiunii resimtite din partea celalti(apud S. Chelcea, 2002).

In cazul romilor, votul acordat reprezentantilor puterii sau reprezentantilor opozitiei reflecta presiunea psihosociala din partea majoritatii. O intrebare importanta poate fi urmatoarea: de ce in cazul etniei maghiare importanta presiunii majoritatii este mai mica? Se stie ca maghiarii au tendinta de a vota cu liderii maghiari si cu partidul UDMR. Posibile explicatii ale acestei situatii pot fi descoperite in plusul subiectiv al semnificatiilor votului. Astfel, o explicatie poate fi perceptia propriului stigmat etnic sau autoperceptia unei identitati etnice devalorizate social, care creaza presiuni in sensul gestionarii stigmatului etnic. Am aratat anterior ca primele trei atribute pe care populatia majoritara le asociaza romilor sunt: “hoti”, “murdari” si “lenesi”. Romii resimt aceasta presiune simbolica din partea majoritatii, iar in aceste conditii a vota cum voteaza majoritatea devine o strategie de gestionare a stigmatului etnic, contribuind la acceptarea lor sociala, neintrand astfel, in divergenta cu opiniile majoritatii:

<p>Intervievator: V-ati decis pe cine sa sustineti, acum? La partide? I: Multi mi-au spus ca tot cu PSD-ul voteaza. Pai se uita le televizor si vad cat are Nastase si cat are celalalt, si vad diferenta. (<i>Lider rom, femeie, 45 ani, Strehaia, judetul Mehedinti</i>).</p>

Pe de alta parte, sustinerea puterii si a reprezentantilor ei la ultimele alegeri se poate datora pe de o parte fenomenului de “ignoranta pluralista”. Acest mecanism poate fi susprins prin sintagma “a vota cum voteaza toti romii”.

Aceste fenomen este mediat simbolic de perceptia “intereselor protective”. Este cunoscut faptul ca romii reprezinta o categorie sociala defavorizata, fiind in mare parte beneficiari ai programelor de protectie sociala initiate de fosta putere politica, iar votul acordat acesteia este in mare si expresia necesitatii de a beneficia si in continuare de masurile de protectie sociala. A vota pentru reprezentatii puterii sau pentru cei ai opozitiei capata expresii diferite de la o comunitate la alta si de asemenea, in functie de natura votului, pentru alegeri locale sau pentru alegeri generale.

De asemenea, procesul de polarizare a opiniilor actioneaza in favoarea liderilor majoritari, datorita lipsei de vizibilitate sociala a liderilor politici de etnie roma cat si a organizatiilor rome. Dintre liderii majoritari, pentru romi liderii partidului aflat la putere au o notorietate mai mare, au o vizibilitate sociala mai pronuntata. Pentru unii oameni persista si perceptia ca de politica trebuie sa se ocupe cei care se pricep, iar politica pentru romi nu pare sa fie o preocupare. Iar cei care “se pricep” la politica sunt si cei care au o vizibilitate sociala mai mare. Pe de alta parte, cine pot fi mai priceputi la politica, daca nu cei care sunt perceputi ca au mai administrat-o, cei de la putere? Aceste semnificatii sunt un argumet in plus pentru ipoteza ca romii sunt, in general, votanti ai puterii. Modul in care vorbeste un lider politic este pentru indivizi o masura a competentelor sale politice.

<p>Intervievator: Dar la presedinte cu cine votati? Dar cu ce partid votati? I: Cand mergem acolo, ne hotaram si noi. Il votam pe Nastase. Am auzit ca el stie toate regulile deja. Daca alegem unul nou..., pana le invata!!</p> <p>Intervievator: Dar unde ati auzit toate astea? I: La televizor.</p> <p>Intervievator: Dar pe celalalt candidat stiti cum il cheama? I: Nu, nu-l stiu.</p> <p>Intervievator: De Basescu ati auzit? Va place? I: El e prea vorbaret. Nastase vorbeste mai frumos. (<i>I, femeie, 27 de ani, Strehaia, judetul Mehedinti</i>)</p>

Orientarea simbolica catre un vot care sa urmareasca satisfacerea “intereselor protective” ii fac epe unii romi sa fie reticenti la orice discurs radical. Astfel, Adrian Nastase, spre deosebire de Traian Basescu, este vazut ca o “autoritate protectiva”, un lider politic “blajin”, in timp ce acesta din urma este percept ca un lider politic “dur” nereprezentand o garantie pentru interesele lor.

Intervievator: V-ati gandit cu cine o sa votati?
I: Da, cu Adrian Nastase.

Intervievator: De ce o sa votati cu Adrian Nastase?
I: Nu stiu, mi se pare altfel. Nu stiu, oricum cu Basescu nu!

Intervievator: De ce nu?
I: Nu stiu, parca e mai dur...Cu Adrian Nastase, da.

Intervievator: Ce credeti ca se poate schimba in bine in viata dumneavoastra dupa alegeri?
I: Nu prea cred, nu mai cred (ca se poate schimba nimic).

Intervievator: Ati urmarit la televizor ce au zis candidatii?
I: Nu

Intervievator: Stiti fiecare a facut unele promisiuni. Stiti de exemplu ce a promis Adrian Nastase?
I: De scoli a fost vorba, ca o sa jute copiii la bursa. Nu mai stiu...nu prea am fost atenta, doar ce am mai citit.

Intervievator: V-ati hotarat de multa vreme cu cine votati sau pe moment?
I: De mai demult.

Intervievator:Toti cei de la dumneavoastra din familie voteaza cu Adrian Nastase sau mai voteaza si cu altcineva, stiu eu, cu Basescu?

I: Nu, ei m-au intrebat cu cine vreau (eu sa votez)si daca am zis cu Adrian Nastase, au zis si ei la fel.

Intervievator:Despre alti candidati, mai cunoasteti ceva, in afara de Nastase si Basescu?

I: Nu, nu.Nu am fost atenta.Nu prea am ascultat. Mi-a fost si rau, mai mult in pat stau si...

Intervievator:Adrian Nastase, stiti ca este acum Prim Ministru?

I: Da,stiu, stiu.

Intervievator:Si cum sunteti multumita de ce a facut pana acum ca si Prim Ministru?

I: Nu stiu, mi s-a parut altfel si cum vorbeste si parca *are alta vorba, mai blajina , mai... nu stiu.Mi se pare un om mai deosebit el.*

Intervievator:Dar despre Traian Basescu ca primar al Capitalei, stiti ca este primarul Bucurestiului, cum sunteti multumita de ce a facut pana acum ca primar?

I: Da' ce a facut ,ca n-a facut nimic!

Intervievator:Dumneavoastra la alegerile pentru primar,cu cine ati votat pentru Primarul Capitalei?

I: Cu celalalt care, nu stiu cum il cheama.

Intervievator:Geoana.

I: Asa Geoana, da!

Intervievator:Si cum v-ati hotarat,de ce ati votat cu Geoana si nu cu Basescu?

Aa, cu Basescu n-am vrut!

Intervievator:Si de ce n-ati vrut?

I: *Nu stiu,mi se pare un om mai dur,mai..... Asa si este!(I, femeie roma, Zabrauti, Bucuresti)*

De asemenea, votul acordat partidului perceput ca fiind la putere si reprezentantilor acestuia s-a datorat si protocolului existenta intre PSD(Partidul Social Democrat) si PR(Partida Romilor), reprezentatii PR facand campanie politica pentru reprezentantii alianței PSD+PUR. Insa, acest protocol a avut, in realitate si un efecte pervers, unii dintre romi votand pentru ambele partide.

I: [...] Noi am sustinut PSD-ul la consiile locale. Am observat ca vreo 1600 de voturi au fost anulate, n-au stiut cum sa voteze, au votat 2 partide, si PSD-ul si pe ai nostri. Dara cum am mers si le-am explicat. *(I, lider politic rom, Drobeta Tr. Severin)*

Z. Barany(2001) considera ca, in general, partidele politice au evitat să colaboreze pe termen lung cu romii datorita perceptiei că aceștia sunt manipulabili. Probabil că prima înțelegere serioasă dintre un partid politic și o organizație romă importantă a fost “protocolul” semnat de PSD și Partida Romilor, prin acest protocol PR angajandu-se sa sprijine campania PSD-ului; in schimb, PSD-ul se angaja să mărească ajutorul social acordat romilor și să implice si romii în realizarea acestor politici. Intr-un interviu Nicolae Păun, președintele PR, i-a explicat autorului că protocolul a fost benefic pentru romi din trei motive: 1) pentru prima dată în istoria lor, un partid politic important a fost dispus să semneze o înțelegere cu ei; 2) PSD-ul s-a angajat să încerce să rezolve

problemele sociale ale romilor printr-o strategie națională care urma să fie elaborată de PR; 3) PSD a fost de acord să coopteze PR în procesul de guvernare și le-a promis două locuri importante în Guvern: un consilier de stat pe problemele romilor și un ministru responsabil pentru relația cu romii. Astfel, după câștigarea alegerilor, Gheorghe Răducanu a ocupat prima funcție și Ivan Gheorghe cea de-a doua. Nicolae Păun a devenit membru în Parlament din partea romilor în locul lui Madalin Voicu.

Percepția negativă a populației romă față de liderii politici romi vine atât pe fondul unei auto percepții identitare negative (primele trei caracteristici pe care romii și le autoatribuie sunt: “dezbinati”, “lenesi” și “hoti”), cât și faptic, având la baza acțiunile politice și sociale ale liderilor romi.

Bibliografie:

- Chelcea, Septimiu. (2003). Polarizarea grupului. In Septimiu Chelcea și Petru Ilut (coord). *Dictionar de psihosociologie*. București: Editura Economica. 263.
- Bulai, Alfred. (1999). *Mecanisme electorale ale societății românești*. București: Editura Paideia.
- Vlasceanu, Lazar. (2001). Sindromul CVT și transformările sociale din România. Un exercițiu de postdictie. In Lazar Vlasceanu și Adrian Miroiu. *Democratia ca proces. Alegerile 2000*. București: Editura Trei. 10-53.
- Goffman, Erving. [1959](2003). *Viata cotidiană ca spectacol*. București: Editura Comunicare.ro
- Noelle-Neumann, Elisabeth. [1975](2004). *Spirala tăcerii. Opinia publică – invelisul nostru social*. București: Editura Comunicare.ro.
- Chelcea, Septimiu. (2002). *Opinia publică. Gandesc masele despre ce și cum vor elitele?*. București: Editura Economica.
- Deschamps, J-C. și Clemence, A. (1996). Noțiunea de atribuire în psihologia socială. In Adrian Neculau (coord.). *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Iași: Editura Polirom.
- Barometrul relațiilor etnice (octombrie 2002) realizat de Metro Media Transilvania
- Chelcea, Septimiu. (2002). *Opinia publică. Gandesc masele despre ce și cum vor elitele ?*. București : Editura Economica.

- Chelcea, Liviu si Latea, Puiu. (2000). *Romania profunda in comunism*. Bucuresti: Editura Nemira
- Barany, Zoltan. (2001). *Romani Electoral Politics and Behaviour*. In *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. Autumn 2001.
- Drozda-Senkowska, Ewa. (2000). *Psihologie sociala experimentală*. Iasi : Editura Polirom.

CONCLUZII

Un fapt care nu a fost luat in considerare in ambele modele – modelul de “centrare-orientare a votului” (A. Bulai, 1999) si modelul “axelor” avand la baza tipurile de capital de vot (L. Vlasceanu, 2001) – si care are o importanta mare in cazul comportamentului de vot al populatiilor minoritare este *axa raportare la ingroup vs raportare la outgroup*. Desi în general, putem privi raportarea la ceilalti, la o majoritate, pe o axa, in realitate exista mai multe axe deoarece indivizii se raportează atât la ingroup cat si la out group. Astfel, din intersectarea acestor doua axe se poate un model explicativ al votului in cadrul populației de romi din Romania. Aceste doua tipuri de raportare sunt expresia influenței climatului de opinie atat din perioada premergatoare campaniei electorale cat si din timpulo acesteia; in termeni interactionisti acet climat de opinie este, in fapt, definierea subiectiva in care altii semnificativi (semnificative other) votează. Ca membri ai unui grup etnic, comportamentului politic al romilor se afla sub influenta climatului de opinie existenta la nivelul grupului etnic; ca cetateni ai Romaniei si ca membri ai unui grup minoritar, comportamentul lor politic se afla sub influenta climatului de opinie existenta la nivelul comunitatii, cat si societatii romanesti in ansamblu. Aceste doau tipuri de influente se reflecta in doua expresii: “votez si eu cum voteaza toti romii” si “votez si eu cum voteaza toata lumea”. Acest model postulează faptul ca raportarea la alții se face prin confruntarea propriei opinii la opinia majoritatii, in cazul raportarii la in group avand de a face cu confruntarea opiniei individuale cu opinia perceputa a membrilor ingroupului,

iar in cazul raportarii la outgroup avand de a face cu confruntarea opiniei individuale la opinia perceputa a membrilor outgroupului. Mai concret, romii isi ghidează votul atat in functie de cum percep ca votează ceilalti romi din Romania, cat si în functie de cum percep ca voteaza majoritatea cetatenilor din Romania. Opinia individuala poate fi identica sau poate fi diferita atat fata de opinia perceputa a membrilor ingroupului, cat si fata de opinia perceputa a membrilor out groupului.

In mod evident, aceste raportari pot avea accente diferite in functie de tipurile de comunitati din care fac parte indivizii. Astfel, una este ca individul sa faca parte dintr-o comunitate traditionala de romi, alta situatie este atunci cand indivizii fac parte dintr-o comunitate netraditionala. Alte diferente pot aparea pe axa rural - urban, comunitate saraca – comunitate nesaraca, comunitate eterogena etnic – comunitate omogena etnic etc.

Tabelul: Matricea de raportare a votului fata de ingroup si out group

		Raportarea la ingroup	
		Opinia individuala este asemanatoare opiniei percepute a membrilor ingroupului	Opinia individuala este diferita fata de opinia perceputa a membrilor ingroupului
Raportarea la outgroup	Opinia individuala este identica cu opinia perceputa a membrilor outgroupului	Conformistii ingroup si out group	Conformistii out group dar nonconformisti ingroup
	Opinia individuala este diferita fata de opinia perceputa a membrilor out groupului	Conformistii ingroup dar nonconformisti out group	Nonconformistii ingroup si out group

Mai mult, daca luam in calcul presiunea climatului de opinie existenta la nivel de comunitate, “matricea complexa de centrare- orientare a votului” descrisa de Alfred Bulai (1999) poate fi aplicata nu numai la nivel individual, ci si la nivel de comunitate. Astfel, pot exista comunitati orientate, ca si climat de opinie, pe putere si pot exista comunitati orientate pe opozitie. De asemenea, mobilurile sociale ale acestor orientari

comunitare a votului pot avea la baza “axa intereselor pragmatice”, “axa credintelor” sau “axa puterii” asa cum au fost descrise aceste centari de catre L. Vlasceanu (2001).

Tendinta de raportare la out group este sustinuta, asa cum am aratat anterior, de *nevoia de acceptare sociala* exprimata prin faptul romii ii percep pe romanii in mod similar cum romanii se percep pe ei insisi, pe de o parte, iar pe de alta parte, aceasta nevoie se exprima in constientizarea faptului ca propria identitate etnica le “face viata mai grea”. Prin urmare, in comunitatiile in care romii sunt minoritari, presiunea ce provine din partea comunitatii vazuta in termeni de outgroup este mare. In mod similar, in comunitatile in care romii sunt majoritari presiunea din partea outgroupului este mica, mai mare fiind presiunea resimtita din partea membrilor ingroupului. In consecinta, a tine cont de opinia membrilor comunitatii, vazuta in termeni de opinia a outgroupului devine o modalitate de gestionare a stigmatului etnic in scopul resemnificarii pozitive a acesteia.

Una dintre consecintele acestor importante ale acestor mecanisme psihosociale este faptul ca romii nu isi voteaza proprii lideri politici, si acest lucru, asa cum am aratat anterior, tinde sa capete expresia unui fapt social, in tarile Europei de Est lucrurile petrecandu-se in mod similar. Neincrederea in proprii lideri politici se manifesta, probabil, si pe fondul lipsei unei constiinte etnice care sa depaseasca limitele comunitatii locale de apartenenta. Neacordarea votului liderilor romi si acordarea votului celor puternici, care au sanse de a castiga, poate fi privita si pe “axa puterii” fiind mai degraba expresia perceperii neputintei de a infleunta viata politica si resemnificarea sociala a acestei neputinte. Altfel spus, votul este acordat celor care sunt perceputi ca pot sa faca ceva pentru ei.

De asemenea, votul oferit celor puternici isi are ca fundament si orietarea pe “axa resurselor”, in termenii mentinerii unor privilegii de supravietuire, stiut fiind faptul ca problema romilor, cel putin in Romania, este una sociala si mai putin una cu conotatii etnice, majoritatea comunitatilor de romi fiind afectate de saracie; in consecinta orientarea votului de “interese protective” este pe deplin explicabila. Aceasta orientare se reflecta in reticenta unora dintre romi fata de discursurile politice radicale; liderii politiciii cu discurs radical care, chiar daca nu tintesc in mod direct ideea de restrangere a masurilor de protectie sociala, sunt perceputi ca neoferind garatie pentru pastrarea privilegiile protectioniste.

Probabil din cauza acelorasi mecanisme orientarea pe “axa credintelor” face ca votul romilor sa fie unul cu o sarcina incarcatura rationala, incadrandu-se in categoria “optiunilor cognitive difuze”, cum de altfel, asa cum subliniaza L. Vlasceanu (2001), se incadreaza o mare parte din optiunile de vot din Romania. In conceptia autorului mentionat arhitectura politica din tara noastra este caracterizata de o slaba structurare ideologica.

Un alt fapt care trebuie subliniat consta in existenta unor clivaje si diferente intraetnice ce caracterizeaza in special populatia de romi, spre deosebire de alte grupuri etnice, avand consecinte importante la nivelul organizarii si atitudinilor politice. Astfel, *clivajul cultural* - reflectat in existenta a 12 neamuri principale de romi, eterogenitatea apartenentei religioase, existenta unor membri ai etniei care nu cunosc limba romana - au avut drept consecinte, la nivelul organizarii politice, competitia intre liderii romi, slaba expunere la influenta liderilor religiosi si interese divergente in ceea ce priveste utilizarea limbii romane in scoala. De asemenea, *clivajul economic*, a determinat starea de dependenta obiectiva si subiectiva a populatiei de romi fata de liderii politici locali si nationali proveniti din randul populatiei majoritare. Existenta unui *clivaj comunitar* reflectat in diferentele rural /urban, acces la resurse/excluziune in raport cu resursele, comunitati compacte/comunitati mixte, au determinat cresterea influentei liderilor politici locali, accesul diferentiat la informatiile politice privind etnia etc. *Clivajul politic* este strans legat de celelalte tipuri de clivaj, avandu-si expresia in disensiunile intraetnice, in competitia, si in unele cazuri, conflictul intre liderii romi.

In final subliniem ca analiza comportamentului politic al populatiei de etnie roma trebuie realizata in contextul specificului comunitar, fiind necesara depasirea viziunii cu puternic accent de omogenitate ce caracterizeaza arhitectura discursului public despre romii din Romania.

ANEXE

Anexa1. Includerea romilor în agenda partidelor politice naționale

Interviurile cu membrii asociațiilor civice rome au indicat faptul că vizibilitatea problemelor cu care se confruntă romii pe agenda politică a partidelor politice parlamentare este redusă. Totuși programele politice ale principalelor două alianțe care s-au confruntat în alegerile din 2004, Uniunea Națională PSD+PUR și Alianța D.A. conțin ambele propuneri specifice de direcții de acțiune în vederea îmbunătățirii situației romilor (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2. Mențiuni referitoare la romi în programele de guvernare ale Uniunii naționale PSD+PUR și ale Alianței D.A., 2004

Programul de guvernare PSD+PUR	Programul de guvernare al Alianței D.A.
Sistemul de asistență medico-socială (p. 135) -Stimularea și profesionalizarea sistemului de asistență medico-socială prin intermediul mediatorilor pentru romi și a asistenților comunitari;	Îmbunătățirea echilibrului socio-economic al familiei: (p. 30) Programul de integrare a familiilor de romi în comunitate - acordarea de teren în suprafață de maxim 0,5 ha, în folosință directă și gratuită familiilor de romi nevoiașe, în limita disponibilului; - relansarea meșteșugurilor/meseriilor specifice romilor; - reintegrarea în muncă/participarea prin muncă la dezvoltarea comunităților locale; - dezvoltarea incubatoarelor de mici întreprinzători pentru romi; - dezvoltarea programelor naționale privind ameliorarea condițiilor de viață, prin colaborare cu actorii societății civile (educație pentru sănătate, civică, solidaritate familială etc.)
Prioritățile politicii față de minorități (p. 187-188) Politica față de minorități va avea drept obiective: • afirmarea identității etnice prin protejarea culturii, religiei, educației și a limbii; • combaterea discriminării și promovarea toleranței interetnice; • susținerea diversității culturale și încurajarea dialogului interetnic; • eliminarea oricărei forme de extremism, șovinism, antisemitism sau separatism teritorial; • rezolvarea pe cale pașnică și prin dialog a posibilelor diferențe de opinie în privința problemelor minorităților;	Politici în domeniul relațiilor interetnice (p. 114-116) Politica față de minorități va avea drept obiective de principiu: -păstrarea, afirmarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, religioase și lingvistice prin politici afirmative -combaterea discriminării și promovarea toleranței; -aducerea la suprafață a valorilor diversității culturale; -încurajarea dialogului interetnic; -eliminarea oricărei forme de extremism, șovinism, antisemitism; -îmbunătățirea situației romilor și continuarea

<ul style="list-style-type: none"> • dezvoltarea multiculturalismului civic din perspectiva apartenenței la identitatea europeană; • îmbunătățirea situației romilor și continuarea politicilor de reducere a decalajelor dintre populația romă și non-romă; 	<p>politicilor de reducere a decalajelor dintre populația romă și societate în ansamblu.</p> <p>Problematica legată de comunitatea romilor reprezintă un domeniu aparte, care necesită atât eforturi pe plan intern, cât și corelarea cu eforturile europene de eliminare a decalajelor în societate. Considerăm necesare aplicarea mult mai eficientă a strategiei naționale și reorientarea acestei strategii spre programe specifice, menite să asigure îmbunătățirea substanțială a situației romilor, prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> – consolidarea structurilor de implementare a strategiei naționale pentru romi la nivel local; – realizarea unui parteneriat viabil între structurile administrației publice și comunităților de romi; – rezolvarea problemelor legate de dreptul de proprietate asupra terenurilor și locuințelor deținute de romi și implementarea unor programe de reabilitare a locuințelor din zonele locuite de romi prin asigurarea energiei electrice, a apei potabile, a canalizării, a gazului metan, a salubrității; – eficientizarea măsurilor ce vizează aspecte sectoriale (accesul pe piața muncii, promovarea de activități generatoare de venit, accesul la servicii medicale, reducerea abandonului școlar, promovarea valorilor artistice, crearea unor programe de educație civică, prevenirea infracționalității).
<p>Îmbunătățirea substanțială a situației rromilor (p. 190-191)</p> <p>Aplicarea strategiei naționale și a unor programe specifice, care să asigure îmbunătățirea substanțială a situației rromilor, prin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • consolidarea structurilor de implementare a strategiei la nivel local, pentru evaluarea principalelor nevoi ale comunităților de rromi, aplicării programelor de sprijinire a acestora, promovării și respectării legislației antidiscriminare; • dezvoltarea parteneriatului dintre structurile administrației publice și organizațiile rromilor; • rezolvarea problemelor legate de dreptul de proprietate asupra terenurilor și locuințelor deținute de rromi și continuarea implementării unor programe de reabilitare a locuințelor din zonele locuite de rromi, pentru asigurarea condițiilor minime de locuit în comunitățile de rromi - energie electrică, apă potabilă, canalizare, gaz metan, salubritate; • îmbunătățirea accesului cetățenilor români de etnie rromă pe piața muncii, prin programe specifice de formare și reconversie profesională pentru rromi; • îmbunătățirea accesului rromilor la serviciile medicale publice preventive și curative și creșterea 	<p>Prevenirea și combaterea criminalității (p. 133)</p> <p>Obiectivele strategiei țin cont de factorii și condițiile care contribuie la angajarea într-un comportament infracțional și au în vedere:</p> <ul style="list-style-type: none"> -protecția comunităților locale și a școlilor; -aplicarea unor programe speciale pentru tinerii și familiile lor care trăiesc într-un mediu cu risc infracțional ridicat ce generează violență domestică, abuz sexual, consumul de droguri, ori promovarea unei culturi infracționale, cum sunt zonele sărace și periferice din localitățile urbane, ori din zonele periurbane; -aplicarea unor programe speciale destinat persoanelor marginalizate ce trăiesc în zonele industriale aflate în declin. Aceste programe se vor integra în programele de dezvoltare locală și regională; -combaterea traficului și consumului de droguri; -programe speciale pentru tinerii cu probleme de comportament (agresivitate) ori care s-au asociat în bande pentru savârșirea de activități infracționale; -programe speciale pentru comunitatea rromilor.

<p>numărului de mediatori sanitari din cadrul comunităților de rromi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • dezvoltarea unor programe specifice de finanțare a unor activități generatoare de venit pentru familii și comunități de rromi, inclusiv pentru femeile rrome; • dezvoltarea unor programe de educație juridică și prevenire a infracționalității, în colaborare cu Poliția și membrii etniei rromilor; • consolidarea programului de stimulare a participării școlare și de reducere a abandonului școlar, în special în segmentele sărace ale populației de rromi și creșterea numărului de mediatori școlari; • implementarea unor programe de sprijinire a elitelor politice, culturale și artistice provenite din rândul rromilor, în scopul revigorării și afirmării identității etniei rromilor; • sprijinirea dezvoltării societății civile a rromilor, în scopul prevenirii și combaterii discriminării etnicilor rromi. 	
--	--

Crezi că e mai bine pentru rromi să participe politic în organizații proprii etnice sau să participe ca membrii în partide?

Din punctul meu de vedere cred ca ambele variante ar fi bune, dar înclin mai mult către organizații proprii, pentru că vocea se pierde, mai ales în stilul în care se face politică în România. A fii în „mainstream”, hotărât că esti rrom și reprezentând problematica rromilor, ar fi bine să fie într-un partid important, în „main stream”-ul forței politice, pe o funcție de decizie în ceea ce privește politica pe rromi. Sunt rromi în partide, dar nu se ocupă de rromi. Ar fi bine să fie și acolo rromi, dar care să se ocupe de domeniile legate de rromi. Și nu e rău nici faptul că există organizații reprezentative care chiar se ocupă de asta. Numai să se ocupe de rromi. Simpla prezență a unui rrom într-un partid politic, în care nu are responsabilitatea de a se ocupa de rromi nu ne-ajută cu nimic. (lider rom B)

Este interesant că PRSD nu are un program politic care să fie cunoscut măcar participanților activi în mișcarea rromilor. Nu a existat vreo discuție publică pe marginea unui astfel de program electoral, astfel încât acesta, chiar dacă există, nu are nici o vizibilitate publică.

Anexa 2. Rezultatele electorale ale organizațiilor rome pentru Camera Deputaților, 1990 - 2004

	1990	1992	1996	2000	2004
	Voturi	Voturi	Voturi	Voturi	Voturi
Alianța pentru Unitatea Romilor					15041
Asociația Social-Culturală din România			439		
Centrul Creștin al Romilor din România				12171	
Comunitatea Etniei Romilor din România			5227		
Partida Romilor / Partida Romilor Social Democrată din România		52704	82195	71786	56076
Partidul Alianța Democrată a Romilor din România	21847				
Partidul Democrat Creștin al Romilor din România	7939				
Partidul Țiganilor din România	16865	9949			
Uniunea Democratică a Romilor din România	29162				
Uniunea Liberă Democratică a Romilor din România		31384			
Uniunea Generală a Romilor din România		22071			
Uniunea Romilor			71020		
Uniunea Romilor județul Constanța			640		
TOTAL voturi pentru Camera Deputaților	75813	116108	159521	83957	71117

Sursă: Biroul Electoral Central 2004 și CRDE 2005, pentru alegerile din 2004.

Anexa 3. Alocațiile bugetare pentru organizațiile minorităților naționale în anul 2004. Sursă: CRDE 2005, p. 24 și Divers, 10 februarie 2005

Organizația	Suma primită în 2004 (miliarde lei)	Suma alocată în 2005 (miliarde lei)
Asociația Macedonenilor	4,70	5,09
Asociația Italianilor Ro.As.It		5,09
Comunitatea Italiană	4,70	
Comunitatea Rușilor Lipoveni	13,45	14,58
Federația Comunităților Evreiești	8,00	8,67
Forumul Democrat al Germanilor	19,50	19,5
Fundatia Communitas	50,00	58,52
Liga Albanezilor	4,70	5,09
Partida Romilor Social Democrată	35,85	38,86
Uniunea Armenilor din România	10,60	11,48
Uniunea Bulgară din Banat	8,60	9,32
Uniunea Croaților	6,00	6,50
Uniunea Culturală a Rutenilor	3,00	3,25
Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani	9,95	10,87
Uniunea Democrată Turcă	7,90	8,56
Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor	8,60	9,32
Uniunea Elenă	9,30	10,08
Uniunea Polonezilor „Dom Polski”	5,55	6,01

Uniunea Sârbilor	9,60	10,40
Uniunea Ucrainenilor	20,00	21,67